

**TASA-ARVOINEN VARHAISKASVATUS JA SUKUPUOLI-
SENSITIIVISYYS VARHAISKASVATUKSESSA**

-Kasvattajien näkökulma

Karoliina Väyrynen

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

2016

Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK

Tekijä	Karoliina Väyrynen	Vuosi	2016
Ohjaaja	Seija Järvi ja Päivi Muranen		
Toimeksiantaja	Kunnallinen päiväkotiyhteisö		
Työn nimi	Tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – kasvattajien näkökulma		
Sivu- ja liitemäärä	49 + 10		

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, kuinka kasvattajat määrittelevät sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen sekä miten ne näkyvät kasvattajien työtavoissa arjessa. Kasvattajan käytännötyön havainnoinnin suoritin yhdessä lapsiryhmässä eräässä kunnallisessa päiväkodissa, ja käytin siinä apunani havainnointimatriisia. Toteutin havainnoinnin lisäksi kyselyt samassa kunnallisessa päiväkodissa tukemaan havainnoinnissa saatuja tuloksia.

Käyttämäni tutkimusmenetelmät olivat sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia. Pyrin huomioimaan työssäni eettiset periaatteet kaikkien tutkimuksessani osallistuneiden henkilöiden osalta. Havainnoinnin kohteena olivat kolme varhaiskasvatuksen ammattilaista ja kyselyt annettiin 20 lastenhoitajalle sekä lastentarhanopettajalle. Analysoin aineistoa vertailemalla sitä käsittelemääni teorian ja havainnollistin tuloksia yhteenvetotaulukoilla.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on herättää varhaiskasvatuksen työntekijöissä ajatuksia ja saada heidät huomioimaan arjen tilanteita, joissa sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvoisuus ovat läsnä. Haluan myös kannustaa työntekijöitä tasa-arvoiseen kasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyttä huomioivaksi. Havainnoinnin ja kyselyvastausten perusteella voin todeta, että kyseisessä päiväkodissa aihe hallitaan lähes samankaltaisesti sekä teoriassa että käytännössä. Sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvokasvatuksen osaamista voitaisiin lisätä esimerkiksi koulutusten avulla.

Asiasanat: Sukupuolisensitiivisyys, tasa-arvokasvatus, tasa-arvo, varhaiskasvatus, kasvattajat

School of Applied Health and Social
Sciences
Bachelor of Social Services

Author	Karoliina Väyrynen	Year	2016
Supervisor	Seija Järvi and Päivi Muranen		
Commissioned by	Municipal day-care center		
Subject of thesis	Equal early childhood education and gender sensitivity in early childhood education - educators' point of views		
Number of pages	49 + 10		

The goal of my thesis is to find out how educators defines gender-sensitive and equality of the sexes in early childhood education and how these things appears in the educators' methods in the everyday life. I used observation to survey the educator's practical work, which I carried out in a municipal day-care center. I carried out the questionnaires to support the observation in the same municipal day-care center.

My research methods were both qualitative and quantitative. I aimed to carry out the ethical principles regarding everyone who was involved in my research. Three early childhood education professionals were the subject of my observation and the survey was sent to 20 nannies as well as a kindergarten teacher. I analyzed the data by compare to theory I have talked about and I demonstrated the results with a summary table.

The purpose of my thesis is to bring thoughts in educators and make them see situations which gender sensitivity and equality of sexes shows up. I also want to encourage educators to pay attention to gender sensitivity and equality of sexes. On the basis of my observation and questionnaires responses, I see that the subject of this thesis is managed almost as good in everyday life as theory. I think that know-how of gender-sensitive educational methods and equality of sexes could increase with different kinds of training programs for example.

Key words Gender sensitivity, equal education, equality, early childhood education, educators,

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	9
2.1	Opinnäytetyön tavoite	9
2.2	Tutkimusmenetelmät.....	10
2.3	Tutkimuksen eettisyys.....	16
3	OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA.....	18
3.1	Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittyminen	18
3.2	Sukupuolisensitiivisyys	22
3.3	Tasa-arvokasvatus	24
3.4	Kasvattajan toiminta sukupuolittavana käytäntönä	27
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
4.1	Kyselyiden tulokset	30
4.2	Havainnoinnin tulokset.....	37
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
6	POHDINTA	46
	LÄHTEET.....	50
	LIITTEET	55

ALKUSANAT

Haluan kiittää opinnäytetyössäni yhteistyössä toimineen päiväkodin henkilökuntaa sekä asiakkaita. Erityiskiitos kuuluu kyselyyn ja havainnointiin osallistuneille varhaiskasvattajille. Suuri kiitos myös opinnäytetyöni ohjaaville opettajille, joilta sain ohjausta työn eri vaiheissa.

1 JOHDANTO

Käsittelen opinnäytetyössäni sitä, kuinka tasa-arvoinen varhaiskasvatus sekä sukupuoli-sensitiivisyys määrittellään kasvattajien keskuudessa sekä miten se näkyy kasvattajien työtavoissa. Rajaan kasvatustilanteet ruokailu- sekä pukeutumis- ja riisuutumistilanteisiin, koska suuri osa lapsen hoitopäivän ajasta kuluu perushoitotilanteissa, muun muassa ruokailussa tai pukeutumisessa. Pienellä lapsella voi kulua ruokailu-, pukeutumis- ja riisuutumistilanteisiin aikaa jopa parikin tuntia yhden päivän aikana päivähoidossa. Esimerkiksi pukeutumisen aikana lapsen mielenkiinto saattaa kiinnittyä muuhun kuin pukemiseen ja lapsi voi olla levoton, jolloin kasvattaja saattaa joutua moittimaan ja muistuttelemaan lasta. Lapsen levottomuuden aikana on tärkeää havainnoida myös sitä, kuinka kasvattaja käyttäytyy tilanteessa, ja onko käyttäytyminen samankaltaista kaikkia lapsia kohtaan. (Koi-vunen & Lehtinen 2015, 22.) Halusin valita opinnäytetyöhöni havainnointitilanteiksi sellaisia tilanteita, joissa lapset ja kasvattajat käyvät sanallista ja sanatonta vuorovaikutusta päivittäin. Tilanteiden rajaukseen vaikutti myös aiemmat tutkimukset, joiden mukaan kasvattajien asennoitumisessa tyttöjä ja poikia kohtaan on esiintynyt eroavaisuuksia, esimerkiksi Tiina Teräksen pro gradu- tutkielma (2010). Teräs käsittelee tutkimuksessaan sukupuolta ja tasa-arvon toteutumista päiväkodissa. (Teräs 2010, 2.) Aiempiin tutkimustietoihin peilaten halusin lähteä tutkimaan, kuinka asiat käytännössä tulevat esille.

Valitsin tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuoli-sensitiivisyyden opinnäytetyöni aiheeksi, koska sukupuoli-sensitiivisyys ja tasa-arvo ovat tärkeitä asioita varhaiskasvatuksen kentällä. Varhaiskasvatuslaki ohjaa varhaiskasvatuksen palveluita toimimaan siten, että ne edistävät sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Varhaiskasvatuslaki 36/1973 2a.) Samoin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joka on varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista ohjaava asiakirja, on otettu esille sukupuoli-sensitiivisyys. Siinä on kerrottu, että henkilöstön tulee rohkaista lapsia tekemään valintoja välittämättä vallitsevista sukupuoleen liittyvistä stereotypioista. (Opetushallitus 2016, 30.) Myös mediassa on noussut esille paljon asioita jotka ovat käsitelleet epätasa-

arvoista kohtelua lasten kohdalla. Esimerkiksi Ylen uutisessa kerrotaan väitöstutkimuksesta, jonka mukaan pojat saavat tyttöjä vähemmän hellyyttä päiväkodissa. Uutisessa kerrotaan myös, että kohtelun erot sukupuolten välillä vaikuttavat siihen, millaisiksi lasten sukupuoliroolit muotoutuvat. (Jämsen, 2013.) Lisäksi Ilta-Sanomissakin uutisoitu Naisasialiitto Unioni ry:n toteuttama ja Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke ”Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa” on videomateriaalinsa kautta tuonut esille muun muassa sen, että päiväkodissa tytöt saivat kasvattajilta vähemmän apua pukeutumistilanteissa kuin pojat. (Ilta-Sanomat 2013; Paumo.)

Opettaja-lehdessä julkaistu artikkeli ”Prinsessapoika” sai minut yhä vahvemmin ajattelemaan, että työni aihe on tärkeä ja ajankohtainen. Artikkelin kertoo pojasta, joka piti mekkoihin pukeutumisesta ja hänen perheestään sekä siitä, kuinka päiväkodin työntekijät tiedustelivat vanhemmilta, pukeutuuko poika varmasti omasta halustaan mekkoihin. (Korkeakivi 2014.) Tunsin tärkeäksi selvittää ja havainnoida, kuinka paljon tai millä tavoin tasa-arvoinen ja sukupuolisensitiivinen kasvatustapa näkyvät varhaiskasvatuksessa. Usein työtavat voivat olla tiedostamattainkin hieman epätasa-arvoisia verrattaessa työntekijöiden toteuttamaa kasvatusta tyttöjen ja poikien kohdalla, koska monet sukupuolittuneet käsitykset ovat muodostuneet jo normeiksi yhteiskunnassamme. Tällaisia ovat esimerkiksi se, että tyttöjen ajatellaan osaavan toimia itsenäisemmin kuin pojat ja pojat puolestaan saavat apua pyytämättäänkin sekä se, että sukka housujen ajatellaan olevan tytöille kuuluva vaatekappale. (Teräs 2012, 106-110; Ylitapio-Mäntylä 2012, 74.)

Opinnäytetyössäni tutkimuskysymyksinä ovat: Miten kasvattajat määrittelevät sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen? Sekä miten sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuvat kasvattajien käytännön työssä? Työni tarkoituksena on herättää varhaiskasvatuksen työntekijöissä ajatuksia ja saada heidät huomaamaan arjessa tapahtuvia tilanteita, joissa mahdollisesti esiintyy epätasa-arvoisuutta lasten kohtaamisessa sukupuolten välillä. Haluan myös työni avulla kannustaa työntekijöitä tasa-arvoiseen kasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyttä huomioivaksi. Tarkoituksena ei ole syyllistää työntekijöitä, vaan herätellä ajatuksia sekä kannustaa mahdollisiin muutoksiin

työtavoissa. Lisäksi opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä myös omaa tietämystäni kyseisistä asioista. Näen myös mahdollisena työssäni sen, ettei sukupuolittavia käytäntöjä ja toimintatapoja välttämättä tule havainnointini kohderyhmässä esille juuri ollenkaan.

Hyödynnän työssäni sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä. Kyseilyiden avulla hankin tietoa kasvattajilta itseltään heidän käsityksistään ja ymmärryksestään sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen suhteen. Havainnoinnin kautta puolestaan hankin tietoa käytännöstä tukemaan tai kumoamaan käsittelemääni teoretietoa sekä kasvattajien antamaa tietoa. Kyseilyt suoritetaan erään kunnallisen päiväkodin koko henkilöstölle ja havainnoinnit 0-3-vuotiaiden lasten ryhmässä samassa kunnallisessa päiväkodissa.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyöni tavoitteena on tarkastella yhdessä kunnallisessa päiväkodissa kasvattajien työtapoja ja sitä, kuinka lasten välinen tasa-arvo näkyy siellä. Olen rajannut havainnoinnin pukeutumis- ja riisuutumistilanteisiin sekä ruokailutilanteisiin. Valitsin nämä tilanteet, koska aiempien tutkimusten (mm. Teräs 2010) mukaan näissä tilanteissa kasvattajien asennoitumisessa tyttöjä ja poikia kohtaan on esiintynyt eroavaisuuksia sekä epätasa-arvoa sukupuolten välillä. Kasvattajat sisällyttävät puheisiinsa sukupuolittavia asioita, vaikka sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvoinen varhaiskasvatus ovatkin nousseet viime aikoina enemmän esille. (Teräs 2012, 103-104.) Tämän takia halusin lähteä tutkimaan kyseistä asiaa opinnäytetyöni kautta, miten ja kuinka paljon tällaista käytännössä todella tapahtuu. Lisäksi eroavaisuuksia sukupuolten välillä esiintyy yhä edelleen päiväkodeissa myös siinä, että kasvattajat ohjaavat lapsia sukupuolittuneiden käsitysten mukaan esimerkiksi leikkeihin. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 71-72.)

Havainnoinnissa käytän apuna havaintomatriisia (Liite 4). Havainnoinnin jälkeen analysoin aineiston. Havainnoinnin lisäksi lähetän kunnalliseen päiväkotiin aiheeseen liittyvät kyselyt, joiden kautta saan monipuolisempaa tietoa aiheesta sekä pystyn selvittämään kasvattajien omia ajatuksia ja näkökulmia. Kyselyjen avulla haluan saada tietoa työntekijöiden näkemyksistä tasa-arvoisesta kasvatuksesta sekä sukupuolisensitiivisyydestä. Aion myös lähettää valmiin opinnäytetyöni kyseiseen päiväkotiin, jotta he saavat tietoonsa omat havaintoni ja pohdintani.

Haluan opinnäytetyölläni luoda varhaiskasvatuksen työntekijöiden keskuuteen uusia näkökulmia ja saada heidät huomaamaan mahdollisesti arjessa tapahtuvia epätasa-arvoisia tilanteita lapsia kohdatessaan. Usein nämä tilanteet tapahtuvat heiltä tiedostamattaan, joten haluan omien havaintojeni kautta saada heidät huomaamaan niin kutsuttuja ongelmakohtia. Tarkoitukseni on kannustaa kasvattajia tasa-arvoiseen ja sukupuolisensitiivisyyttä huomioivaan kasvatukseen.

Opinnäytetyölläni haluan herätellä ajatuksia työntekijöissä sukupuolisensitiivisyyttä ja tasa-arvoisuutta koskien, sekä antaa mahdollisuuden muuttaa työtapoja tasa-arvoisempaan ja sukupuolisensitiivisempään suuntaan. Lisäksi opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä omaa tietämystäni kyseisistä asioista sekä siitä, kuinka kasvattajat itse sen näkevät.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä ovat sekä laadulliset että määrälliset tutkimusmenetelmät. Opinnäytetyöni yksi tutkimusmenetelmä on havainnointi. Havainnoinnin avulla voidaan selvittää sitä, onko ihmisten toiminta sellaista kuin he kertovat sen olevan. Havainnointi on hyvä menetelmä myös silloin, kun tutkitaan yksilöiden toimintaa ja heidän vuorovaikutustaan muiden yksilöiden kanssa. (Vilkkä 2006, 37-38.) Tämän vuoksi yhdeksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui kohdistettu havainnointi. Havainnointi on kohdistettua havainnointia, koska olen keskittänyt havainnointini pukeutumis- ja riisuutumistilanteisiin sekä ruokailutilanteisiin aiemmin heränneen mielenkiintoni mukaisesti. Lisäksi olen jo päässyt osaksi havainnoitavaa ryhmää aiemmin toteutuneen harjoittelujakson aikana. (Vilkkä 2006, 44.)

Opinnäytetyössäni havainnoin yhdessä 0-3-vuotiaiden ryhmässä kasvattajien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Keskityin havainnoimaan ruokailutilanteita sekä pukemistilanteita. Havainnointikertoja oli kolme ja niiden kesto vaihteli. Keston vaihtelu johtui siitä, että myös tilanteet joita havainnoin, olivat kestoiltaan erilaisia. Usein ruokailutilanteet päiväkodissa veivät enemmän aikaa, kuin pukemistilanteet. Jokainen havainnointikerta kesti kuitenkin vähintään 20 minuuttia. Havainnointikerrat suoritin kahden viikon aikana varajohtajan kanssa ennalta sovittuina ajankohtina. Jaottelin havainnoinnissa käytetyn sanallisen vuorovaikutuksen kieltoihin, käskyihin, kehuihin sekä sukupuolittavaan puhetyyliin. Lisäksi havainnointitilanteissa myös sitä, kuinka paljon yleensä sanallista vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä tapahtuu. Apuna havainnoinnissa käytin havainnointimatriisia (Liite 4), johon merkkasin kaikki havaitsemani vuorovaikutusta sisältävät tilanteet.

Toiseksi tutkimusmenetelmäksi valitsin kyselylomakkeen, jonka avulla pystyn keräämään kaikilta kyselyyn vastaavilta henkilöiltä tietoa samoihin asioihin täsmälleen samalla tavalla. Kyselylomake takaa myös sen, että vastaaja jää anonyymiksi. Kyselylomake on sopiva tapa kerätä tietoa, kun tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset ovat jollakin tapaa rajattuja. (Vilkkä 2006, 73-75.) Valitsin opinäytetyöhöni juuri nämä kaksi tutkimusmenetelmää, jotta saan mahdollisimman laaja-alaista tietoa tutkimuskysymyksiini liittyen ja että voin tarkastella sitä, onko kyselyyn osallistujien toiminta todellisuudessa sellaista kuin se heidän kertomansa mukaan on. Toimitin kyselylomakkeet erään kunnallisen päiväkodin varajohtajan avustuksella ja luvalla heidän kahvihuoneensa pöydälle saatekirjeen sekä kirjekuorien kera. Tällä tavoin sain kyselylomakkeet tavoittamaan 20 varhaiskasvatuksen työntekijää. Saatekirjeessä pyysin palauttamaan kyselylomakkeet suljetuissa kirjekuorissa nimettöminä takaisin kahvihuoneen pöydälle annettuun päivämäärään mennessä. Tällä tavoin takasin vastaajille sen, että he pysyvät anonyymeinä. Kyselylomakkeiden analysointia aloittaessani päätin lähteä tarkastelemaan kyselyiden vastauksia kysymyskohtaisesti. Jaottelin kyselyt vastausten mukaan osiin, jotta minun olisi helpompi tulkita niitä.

Havainnointi

Havainnointi on yksi laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä, jolloin lähdän liikkeelle ilman minkäänlaisia ennakko-oletuksia, -ajatuksia tai määritelmiä tutkittavasta asiasta. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Havainnointi on yksi perusmetodi tieteellisessä tutkimuksessa, jonka avulla kerätään havaintoja tutkimuksessa. Havainnointi on hyvä keino sellaisiin tilanteisiin, joissa tarkkaillaan, onko ihmisten toiminta sellaista kuin he ovat kertoneet sen olevan. Havainnot voidaan tehdä joko luonnollisessa ympäristössä tai laboratorio-olosuhteissa. Havainnointia pidetään hyvänä metodina tutkittaessa ihmisten toimintaa, vuorovaikutusta sekä lapsia ja nuoria. (Vilkkä 2006, 37–38). Minun opinäytetyössäni havainnot kerätään luonnollisessa ympäristössä, eli siellä missä lapset ja kasvattajat toimivat päivähoiton aikana. Havainnointi kohdistuu kasvattajien toimintaan sekä heidän ja lasten väliseen vuorovaikutukseen.

Käyttämäni tutkimusmenetelmä on suurimmaksi osin osallistuvaa havainnointia, mutta siihen sisältyy myös tarkkailevan sekä kohdistetun havainnoinnin piirteitä. Osallistuvassa havainnoinnissa havainnointi kohdistuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on mukana havainnoitavien toiminnassa heidän ehdoillaan ennalta sovitun ajan verran. Osallistuvassa havainnoinnissa teoreettinen näkökulma on päätetty ennalta ja havainnointi on tämän mukaan joltakin osin ennalta suunniteltukin. Tällaista metodia käytettäessä on tärkeää, että tutkija on jollakin tavalla päässyt osaksi tutkittavaa ryhmää. (Vilka 2006, 40–45). Tarkkailevan havainnoinnin piirteitä tulee esille sillä tavalla, että osassa havainnointihetkistä en ole osallisena tutkittavien toimintaan, vaan havainnoin tutkittavien toimintaa tilanteen ulkopuolelta. Tarkkailevaa havainnointia pidetään hyvänä sellaisessa tutkimuksessa, jossa kiinnitetään huomiota siihen, miten ihmiset suhtautuvat tilanteessa toiseen ihmiseen. (Vilka 2006, 43.) Osallistuvassa havainnoinnissa havainnointi voi olla myös kohdistettua, jolloin tutkija havainnoi vain rajatuissa kohteissa tai tilanteissa, vaikka onkin mukana havainnoitavien arkielämässä. Tällaista havainnointia voidaan suorittaa vasta sitten, kun tutkimusongelma ja kokonaiskäsitelmä tutkimuskohteesta ovat tarkentuneet. Kohdistetussa havainnoinnissa tutkijalla on herännyt mielenkiinto johonkin tiettyyn asiaan, jota hän lähtee havainnoimaan. (Vilka 2006, 40–45).

Kun käytetään havaintomatriisia aineistonkeruun apuna, tutkimusaineisto ja sen osat jaotellaan havaintoyksiköihin, ja ne yksilöidään numeraalisesti. Sen jälkeen havaintoyksiköt siirretään havaintomatriisiin. Havaintomatriisissa havaintoyksiköt tulevat pystysuoraan sarakkeeseen. Vaakasuoraan riviin laitetaan sisältöluokat, joihin laitetaan kutakin havaintoyksikköä koskevat havainnot numeroilla. Tällöin tutkimuksen kohteeksi tulevat tutkimusaineiston sisällölliset ominaisuudet numeraalisesti ilmaistavina tuloksina. (Vilka 2006, 139.) Laadin oman havainnointimatriisini Vilkan teoriaa apuna käyttäen. Havaintoyksiköt perustuivat opinnäytetyössä käsittelemääni teorian tietoon. Tällä tavoin havaintoyksiköiksi muotoutuivat vuorovaikutuksen laatu, vuorovaikutuksen samankaltaisuus sukupuolten välillä sekä kasvattajan puhetapa. Tarkemmin havaintoyksiköt jaottelin havaintomatriisiin siten, että havainnoin kasvattajan osoittamia kehuja, kieltoja ja torumisia, su-

kupuolittavaa puhetyyliä sekä vuorovaikutustilanteiden määrää. Vuorovaikutustilanteiksi laskin jokaisen keskustelun tai huomion osoittamisen kasvattajalta lapselle. Kiinnitin huomiota myös siihen, kumman aloitteesta vuorovaikutus alkoi. Jokaisen havainnon lisäksi kerroin myös, mistä aiheesta esimerkiksi kehut ja kielot annettiin sekä millaista sukupuolittava puhetyyli oli. Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä ajatellen vuorovaikutusta havainnoidessa on tärkeää kiinnittää huomio kasvattajan vuorovaikutuksen määrään tyttöjen ja poikien kanssa, kasvattajan puhetapaan sekä sen laatuun. (Teräs 2012, 103.) Laadin havaintomatriisin siten, että sitä on mahdollista käyttää sekä pukeutumis- ja riisuutumistilanteissa että ruokailutilanteissa.

Aineiston keräämisen jälkeen havainnot täytyy yhdistää eli analysoida. Havaintojen järjestely ja yhdistäminen johtolangoiksi johtaa tulkinnan tekemiseen. Tätä kutsutaan analysoinniksi. Sisällönanalyysissä havainnot yhdistetään eli pelkistetään, jonka seurauksena havaintoja voidaan käsitellä vain tutkimuksen osalta keskeisistä näkökulmista. Tämän vaiheen jälkeen tuloksia aletaan tulkita. Tutkijan tulee löytää aineiston avulla havainnoitavasta asiasta johtoajatus ja perustella se. Myös omien tutkimustulosten ja aiemmin tehtyjen tutkimusten tulosten vertailu on osa aineiston tulkintaa. Loppujen lopuksi tutkija itse tulkitsee, esittää ja selittää perustelujen kautta, mitä tutkimustuloksista voidaan sanoa. Tällöin tulevat esille tutkijan kyvyt metodin soveltamiseen ja ymmärtämiseen tutkimusongelmalle olennaisiin asioihin. (Vilka 2006, 81–90.) Oman havaintomatriisini analysoinnissa käytin edellä mainittua tapaa. Yhdistin samankaltaiset vastaustulokset keskenään ja sen jälkeen käsittelin ne, koska kaikki olivat keskeisiä tutkimukseni kannalta. Tämän jälkeen vertailin aineistoa käsittelemääni teorian tietoon sekä tulkitsin ja selitin tutkimustuloksia.

Kyselyt

Kyselyissä esiintyy sekä määrällisen että laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmien piirteitä. Opinnäytetyössäni käyttämäni kyselylomakkeeseen sisältyy monivalintakysymyksiä sekä avokysymyksiä. Monivalintakysymykset ovat

vakioituja, eli niiden avulla pyritään saamaan vertailukelpoista tietoa. Avokysymyksillä puolestaan halutaan saada spontaania ja monipuolisempaa tietoa vastaajilta. Aina avokysymykset eivät kuitenkaan merkitse sitä, että tutkimukseen olisi käytetty myös laadullista tutkimusmenetelmää, vaan tutkimusmenetelmä määräytyy sen mukaan, kuinka vastaukset analysoidaan. Myös avokysymykset ovat analysoitavissa numeraalisesti. Kyselylomaketta pidetään yhtenä tavanomaisimpana tapana tutkimusaineiston keräämisessä. Tutkijan on kyselylomaketta muotoillessaan tärkeää miettiä, onko avokysymysten käyttäminen tarpeellista tutkimukselle. (Vilkkä 2005, 84-89.) Kyselyn muoto määräytyy tutkimuksen tarkoituksen ja kohderyhmän mukaan. (Valli 2010, 103–104.) Tärkeintä lomakkeen suunnittelussa on se, että se vastaa tutkimuksen tavoitetta. Myös muut tutkimuksen peruspiirteet, kuten materiaaliset reunaehdot, käsitteellinen viitekehys ja aineiston käytön vaatimukset, tulee ottaa selville ennen lomakkeen tekemistä. Ennen lomakkeen antamista tutkittavalle otokselle on tärkeää ottaa selville myös se, tulkitseeko kaikki osallistujat käytetyt käsitteet samalla tavoin kuin ne on tarkoitettu. Kysymysten tulee olla ymmärrettäviä sekä niissä täytyy olla monipuolisesti eri kysymysmuotoja. (Ahola 2007, 50–52; 57–58.)

Kysymysten asettelu ja muoto ovat suurimmat tekijät, jotka aiheuttavat virheitä tuloksiin. Tulosten vääristyminen johtuu juurikin siitä, että lomakkeeseen vastannut ei ole ajatellut kysymystä samalla tavalla, kuin tutkija on sen ajatellut. Kyselylomakkeen kysymykset muotoutuvat tutkimusongelman ja tutkimuksen tavoitteiden mukaan, joten niiden tulee olla selvillä ennen kuin aineistoa ryhdytään keräämään. Yleisimmin kyselylomake alkaa taustakysymyksillä, joita ovat esimerkiksi ikää ja koulutusta kartoittavat kysymykset. Niiden jälkeen aloitetaan helppoilla kysymyksillä, jotka johdattelevat varsinaiseen aiheeseen. Kyselylomakkeessa tutkijan tulee tuoda esille vastausten tärkeys ja luoda luottamussuhde vastaajaan. Myös lomakkeen pituutta kannattaa miettiä hartaasti, jotta kohderyhmän mielenkiinto saadaan säilytettyä koko kyselyn ajan. (Valli 2010, 103–105.)

Kun mietitään tapaa, jolla aineisto hankitaan, tulee miettiä millä tavoin tulokset olisivat mahdollisimman todenmukaisia. Tähän vaikuttaa muun muassa se, vastaako tutkittavat henkilöt kyselyyn yksin, muiden kuullen vai puhelimitse. Myös

otoksen valinnassa tulee huomioida useita asioita. Se, mitä vastauksilla haetaan ja mitä vaatimuksia tuloksille asetetaan, vaikuttaa myös siihen, kuinka otos valitaan. Vastaajille tulee antaa hyvät perustelut tutkimuksesta ja antaa heille mahdollisuus joko kieltäytyä tai osallistua kyselyyn. Mitä tukevammat perustelut vastaajille annetaan, sitä paremmin he voivat tuottaa vastauksensa vastaamaan tutkijan tarkoitusta. (Ahola 2007, 53–70.)

Kyselylomakkeessa on mahdollista kysyä asioita usealla eri menetelmällä. Tällaisia ovat esimerkiksi VAS-mittari, avokysymykset sekä valmiit vastausvaihtoehdot. VAS-mittarissa on yleisimmin 10 senttimetrin jana, jonka ääripäiden väliltä vastaaja voi valita itseään parhaiten kuvaavan kohdan. Janaan voidaan merkitä joko numerot vastauksen merkitsemisen avuksi tai pelkästään ääripäiden merkitykset. Numeroilla merkitystä janasta tutkija saa tarkemman luvun siitä, mihin kohti vastaaja on vastauksensa tarkoittanut. Tällaisen mitta-asteikon käyttämisessä lomakkeissa täytyy huomioida se, että kaikki mitta-asteikot eivät ole samoin päin positiivisten ja negatiivisten vastausten osalta. Tällä pystytään välttämään se, että vastauksia ei ohjailla eikä vastaaja suuntaa kaikkia vastauksiaan automaattisesti samaan kohtaan. Avoimilla kysymyksillä puolestaan saadaan laajempia ja perusteellisempia vastauksia. Avointen kysymysten analysointi on kuitenkin haastavampaa, koska niiden luokittelu ja vastausten epätarkkuus vaativat enemmän aikaa kuin valmiiden vaihtoehtojen tulkitseminen. Valmiita vastausvaihtoehtoja voidaan tuottaa kyselylomakkeeseen silloin, kun tutkijalla on jonkinlainen mielikuva vastausvaihtoehdoista. Tällaiset kysymykset ovat soveltuvimpia taustatietojen kartoittamiseen. Tärkeintä tällaisissa kysymyksissä on, että jokaiselle vastaajalle löytyy luonteva vastausvaihtoehto, ja tämän takaamiseksi on usein käytetty yhtenä vastausvaihtoehtona ”muu, mikä?” – vaihtoehtoa. (Valli 2010, 117–125.)

Opinnäytetyössäni käyttämässäni kyselylomakkeessa (Liite 1) on kaikkia edellä mainittuja vastausvaihtoehtoja. Kyselylomake alkaa helpoimmilla kysymyksillä, jotka johdattavat vastaajan varsinaiseen aiheeseen. Kysymykset ja väitteet kyselylomakkeeseen muodostuivat käsittelemäni teoriatiedon sekä tutkimuskysymys-

teni pohjalta. Teoriatietoa käsitellessäni poimin sieltä opinnäytetyölleni olennaimmat tiedot ja muodostin kysymykset niihin peilaten. Kyselylomakkeeseen valitut muuttujat tulee aina perustella teoreettiseen viitekehukseen ja tutkimuksen tavoitteisiin peilaten. (Vilkkä 2006, 81.) Päädyin tällaiseen ratkaisuun, koska halusin saada mahdollisimman tarkat ja kattavat vastaukset kohderyhmältä asettamiini tutkimuskysymyksiin.

2.3 Tutkimuksen eettisyys

Aloitin opinnäytetyöni työstämisen hankkimalla teoriatietoa aiheeseen liittyen. Opinnäytetyöni noudattaa eettisyyttä ja luotettavuutta. En plagioi eli hyödynnä toisten tekstiä ilmoittamatta käytettyä lähdettä tai kirjoittamalla toisen ajatusta tai mielipidettä omanani. En käytä myöskään toisen käden lähteitä, vaan pyrin käyttämään alkuperäisiä lähteitä, jotta tieto olisi varmasti oikeaa ja luotettavaa. (Pohjola 2007, 13–16.)

Kerroin opinnäytetyöni tavoitteista ja tutkimusmenetelmistä avoimesti sekä päiväkodin henkilökunnalle, että lapsille ja heidän vanhemmilleen. On tärkeää kertoa opinnäytetyöstä avoimesti ja rehellisesti kaikille, ketä se tulee koskettamaan sekä hankkia lupa aineiston keräämiseen. Tällä tavoin pystyin turvaamaan sen, ettei ketään lasta tai työntekijää havainnoida vastoin hänen tahtoaan. (Pohjola 2007, 20.) Tutkijan tulee myös huomioida se, että hän tulee vaikuttamaan tutkittavien elämään tutkimuksen tekemisen ja valmiin tutkimusten tulosten kautta. Tutkijan on noudatettava hyvää tieteellistä tapaa, jolla tarkoitetaan tutkimusaineiston keräämistä ainoastaan havainnoitavien suostumuksella. (Vilkkä 2006, 56–57.) Tarkoitukseni on pitää päiväkodit, työntekijät sekä lapset nimettöminä, jotta saamiani tietoja ei voida tulevaisuudessa yhdistää keneenkään tiettyyn henkilöön tai toimipaikkaan.

Tutkimuksen huolellinen suunnittelu on yksi tärkeä osa tutkimuseettistä näkökulmaa etenkin silloin, kun tarkastellaan ihmisten henkilötietoja. Henkilötiedot tar-

koittavat sellaisia asioita joiden avulla henkilö voidaan tunnistaa, esimerkiksi ominaisuuksia kuvaavia merkintöjä. Tutkimusetiikkaan kuuluvat myös yksilöiden kunnioittaminen ja yksityisyyden suojaaminen. Kenttätutkimuksissa täytyy noudattaa tietosuojalainsäädäntöä, jolla tarkoitetaan esimerkiksi ihmisten yksityisyyden kunnioittamista, tapaa kirjata muistiinpanoja ja havaintoja sekä niiden säilyttämistapaa. (Vilka 2006, 56–62.)

Opinnäytetyöni eettisyyttä ja luotettavuutta lisää mielestäni myös se, että olen valinnut kaksi eri aineistonkeruumenetelmää. Havainnoinnin kautta pystyn tuomaan esille omia havaintojani kasvattajien toiminnasta. Havainnoinnissa pyrin myös siihen, etteivät omat ennakkokäsitykseni vaikuttaisi millään tavalla havainnointiin ja saamiini tuloksiin. Suoritin havainnointia aineistonkeruuta varten useamman kerran, jotta päiväkodin henkilökunta ja lapset tottuisivat havainnointiini ja käyttäytyisivät mahdollisimman totuudenmukaisesti, jotta saisin mahdollisimman luotettavaa ja totuudenmukaista tietoa toiminnasta. Kyselyiden kautta puolestaan sain tietoa kasvattajien omista näkökulmista ja tiedoista. Kyselyihin vastattiin nimettöminä, mutta kerrottiin kuitenkin se, toimiiko päiväkodissa lastenhoitajana vai lastentarhanopettajana. Kyselyissä keskityin siihen, että kysymykset käsittelevät vain sitä aihetta, josta haluan saada tietoa. Koen, että aineistonkeruumenetelmät täydentävät toinen toisiaan ja antavat sitä kautta luotettavuutta johtopäätöksilleni.

3 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

3.1 Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan yksilön sisäistä tunnetta itsestään miehenä tai naisena, poikana tai tyttönä. Sukupuoli-identiteetti voi muuttua tilanteen mukaan ja olla erilainen erilaisten ryhmien läsnä ollessa. (Pirskanen 2006, 94.) Sukupuoli-identiteetti on myös sitä, että samaistutaan mies- tai naissukupuoleen sekä sisäistetään sen toimintaa ja ominaisuuksia. (Keskinen 1995, 115.) Sukupuoli-identiteetin kehittyminen on monisäikeinen asia, ja se vaikuttaa lapseen kokonaisvaltaisesti. Lapsen ensimmäiset ikävuodet ovat merkittäviä seksuaalissa kehitymisessä. Sukupuolen kehitymisessä on kaksi erillistä osa-aluetta, jotka ovat sukupuoli-identiteetti sekä sukupuolirooli. Sukupuoli-identiteetti käsittää sen osan, millainen sisäinen käsitys ihmisellä itsellään on omasta sukupuolensa jäsenyydestä. Tällöin ihminen ymmärtää olevansa tyttö tai poika ja tulevansa mahdollisesti äidiksi tai isäksi. Sukupuolirooli puolestaan käsittää sen osan, mikä sisältää yhteisön ajattelutavat ja asenteet miesten ja naisten rooleista. (Jarasto & Sinervo 1997, 168.)

Sukupuolen syntymiseen vaikuttaa sukupuoleen liittyvä sosialisatio, eli reaktiivinen vuorovaikutus lapsen ja hänen ympäristönsä välillä. Tällä tarkoitetaan sitä, että eri sukupuoliin liitetään erilaisia odotuksia sekä sitä, että heidän hyväksytään tekevän eri asioita. Lisäksi siihen kuuluu myös se, että tyttöjen ja poikien samantapainen käyttäytyminen käsitetään ja tulkitaan eri tavalla. Myös kulttuuriset ja perheessä vallitsevat mallit osaltaan vaikuttavat lapsen omiin tulkintoihin sukupuoltaan koskien. Sukupuoli-identiteetti ei kuitenkaan muodostu vain sosiaalisten ja käsitteellisten mallien mukaan, vaan suurin vaikutus on sillä, kuinka lapsi itse kokee oman ruumiillisuutensa ja kehon tuntemuksensa sekä niistä saadun palautteen. (Hautamäki 1999, 56-57.) Sukupuoli-identiteetin kehitystä on tarpeellista tukea kasvatuksessa. Tytöksi tai pojaksi kasvaminen ja kasvattaminen saattavat käynnistyä jo ennen lapsen syntymää vanhempien mielikuvan kautta sen jälkeen, kun he saavat tietää tulevan lapsensa sukupuolen. Jo pienet, tiedostamattomat viestit, kuten ystävien kysymykset siitä kumpaa sukupuolta syntynyt

lapsi on, vaikuttavat sukupuoli-identiteetin kehittymiseen. Sukupuoli-identiteetin hahmottuminen lisääntyy lapsen kasvaessa ja kehittyessä, ja lapsi ymmärtää sen jo noin kahden vuoden tienoilla. Tällöin hänelle on muodostunut selkeä käsitys itsestään ja omasta kehostaan tietyn sukupuolen edustajana. (Jarasto & Sinervo 1997, 168–169.)

Sukupuoli-identiteetin kehitys tapahtuu vaiheittain. Ensimmäinen vaihe on oman sukupuolensa tiedostaminen sekä toisten ihmisten luokittelu sukupuoliin mukaan. Toinen kehitysvaihe on sukupuolen jatkuvuuden ymmärtäminen. Kolmannessa kehitysvaiheessa lapsi ymmärtää sukupuolen pysyvän samana vaatteista, hiuksista tai muista ulkoisista sekoista huolimatta. (Keskinen 1995, 116.) Kaksivuotiaana lapsi osaa kertoa, onko tyttö vai poika, mutta ei kykene hahmottamaan sitä, että hän kasvaa isona mieheksi tai naiseksi. Tämän ikäinen lapsi saattaa myös ajatella kaikkien vauvojen olevan samaa sukupuolta. 3-4-vuotiaana lapsi oppii hahmottamaan sen, kumman sukupuolen edustajana aikuisena esiin-tyy. Lapsi saattaa kuitenkin luulla sukupuolensa muuttuvan ulkoisten tekijöiden seurauksena, esimerkiksi poikalapsi voi kuvitella muuttuvansa tytöksi pukiessaan mekon päällensä. Kuusivuotias lapsi osaa jo kertoa, että ulkoiset seikat, kuten vaatteet, eivät muuta hänen sukupuoltaan vaan hänen sukupuolensa on pysyvä. (Einon 2002, 130-131; Lindblom-Ylänne, Niemelä, Päivänsalo & Tynjälä 2006, 63-64.)

Erilaisuutta havaitessaan lapsi kiinnostuu vastakkaisesta sukupuolesta ja noin neljävuotiaana lapsi alkaa esittää kysymyksiä sukupuoliin ja niiden eroihin liittyen. Lapsi peilaa muita lapsia toisiinsa ja luokittelee heitä tyttöihin ja poikiin tiettyjen erojen perusteella. Lapsen sukupuoliin ja seksuaalisuuteen koskeviin kysymyksiin tulee vastata luonnollisesti ja rehellisesti, koska tätä kautta lapsi saa tärkeää tietoa aiheesta. Mikäli lapselle ei vastata rehellisesti ja kierrellään vastatessa, hän havaitsee siinä olevan jotakin miksi aiheesta ei saisi puhua eikä enää kysele asioita samalta aikuiselta. Tämä voi vääristää ja vaikuttaa lapsen tapaan olla kiinnostunut aiheesta. Lasten niin kutsuttujen lääkärileikkien kautta lapset tutustuvat omaan sekä toisten kehoon sekä voivat jäljitellä aikuisten toimintatapoja esimerkiksi televisiosta nähtyjen rakastelukohtausten mukaisesti. Tämä on kuitenkin

normaalia lapsen seksuaalisuuden kehitystä, eikä sitä tarvitse hävetä. (Jarasto & Sinervo 1997, 169–170.)

Lapsilla ympäristössä vallitsevien sukupuoliroolien omaksuminen alkaa jo pieninä lapsena. Jo kolmevuotiaana lapsi ymmärtää ympäristössä vallitsevat sukupuoliroolit, esimerkiksi sen, että naiset hoitavat kotityöt ja miehet ovat hallitsevissa ammateissa. Lisäksi lapsella voi esiintyä selkeästi leikeissä joko omalle tai toiselle sukupuolelle kuuluvia ominaispiirteitä, kuten lastenhoitoa tai nikkarointia. (Einon 2002, 131.) Yhteisössä vallitsevat sukupuoliroolit vaikeuttavat tasa-arvopyrkimyksiä ja oikeuksia, koska ne ohjaavat sääntöjä koskien sitä, millaisia tyttöjen tai poikien tulisi olla ja mitä heidän tulisi tehdä. Varsinkin media ja mainonta antavat paljon piiloviestejä ja -vaatimuksia siitä, millaisia naisten tai miesten tulisi olla. On tärkeää muistaa, että tasa-arvolla ei tarkoiteta sitä, että kaikki ihmiset olisivat samanlaisia, vaan sitä, että kaikki olisivat samanarvoisia sellaisena kuin he ovat. (Jarasto & Sinervo 1997, 172–173.)

Noin kuusivuotiaana lasten kiinnostus vastakkaista sukupuolta kohtaan herää. Tyttöillä tämä kiinnostus voi alkaa jo hieman poikia aiemmin. Tytöt alkavat osoittaa ihastusta poikia kohtaan, joka pojista taas voi tuntua hieman epämiellyttävältä. Vaikka kehityksessä esiintyy eroja sukupuolten välillä, kasvattajan tulee muistaa kuitenkin lasten yksilöllinen kehitys. Mitään kehitysaluetta ei saa liittää pelkästään toiselle sukupuolelle, vaan aikuisten tulee antaa lapsille monipuolisia mahdollisuuksia leikkiä ja toimia, sekä keskustella lasten kanssa heitä kiinnostavista asioista. Tyttöjä ja poikia tulee kohdella samalla tavalla, yhtä arvaamattomina ja arvokkaina sukupuolesta riippumatta. (Jarasto & Sinervo 1997, 176–177.)

Vaikka nykyään pyritään toimimaan mahdollisimman tasa-arvoisesti, se on lähes mahdotonta saavuttaa täysin, koska sukupuoliroolit ovat muodostuneet jo kauan sitten ja niiden muuttuminen tapahtuu todella hitaasti. Tasa-arvoisuutta on määriteltävä esimerkiksi laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta siten, että sukupuoleen liittyvää syrjintää ei saisi esiintyä. Lisäksi tasa-arvoa on se, että jokaisella on samat mahdollisuudet koulutukseen. (Laki naisten ja miesten välisestä

tasa-arvosta 609/1986 1§.) Päivähoidossa tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että jokaisella lapsella on yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa, toimia ja oppia sukupuolesta riippumatta sekä sitä, että toiminta on sukupuolistereotyyppistä ajattelua vähentävää. Lisäksi tasa-arvoisen kohtelun nähdään olevan sellaista, että jokainen lapsi huomioidaan yksilöllisesti erilaiset tarpeet huomioiden, sukupuolesta riippumatta. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26-27, 59.)

Tyttöjen ja poikien välillä on kuitenkin havaittavissa eroja, joihin vaikuttavat pääosin biologiset ja sosiaaliset tekijät. Vain muutamat eroavaisuudet ovat johdonmukaisia, esimerkiksi se, että miehet ovat väkivaltaisempia kuin naiset. Sen sijaan yhteneväisyyksiä sukupuolten välillä on havaittu paljon. (Einon 2002, 131.) Vanhempien ja aikuisten suhtautuminen ja kasvatusta vaikuttavat siihen, mistä asioista lapsi kiinnostuu. Lapsi haluaa toimia vain sellaisella tavalla, joka synnyttää hyväksyntää. Tyttöillä kehittymisen ajatellaan tapahtuvan hieman poikia nopeammin ja käden taitojen ja kuvallisen ilmaisun on todettu olevan tytöillä hieman poikia parempi. Myös kielellistä lahjakkuutta pidetään yleisempänä tytöillä. Tähän voi vaikuttaa kuitenkin se, millaisia kirjoja ja kuinka paljon lapselle luetaan, joten sitä ei voida solmia ainoastaan toiseen sukupuoleen, vaan erot ovat yksilöllisiä. Pojilla puolestaan matemaattista lahjakkuutta ja kiinnostusta tutkimiseen pidetään yleisempänä kuin tytöillä. Tämä voi johtua myös siitä, että yhteiskunnassa vallitsee näkemys matemaattisuuden poikamaisuudesta. (Jarasto & Sinervo 1997, 173–174.)

Tyttöjen ja poikien välillä vallitsee hieman eroavaisuuksia jo heidän syntyessään, ja erot kasvavat lasten kasvaessa. Eroavaisuudet ihmisten välillä eivät kuitenkaan synny ainoastaan sukupuolisidonnaisen sosiaalistumisen vuoksi. Lapset yrittävät ulkoisten ja sisäisten paineiden vuoksi mukautua ryhmään ja sen normeihin, ja erilaisissa ryhmissä vallitsevat erilaiset normit. Nämä ryhmissä vallitsevat normit eivät kuitenkaan synnytä kaikkia yksilöiden välisiä eroja, vaan sukupuolten väliset psyykkiset erot menevät aina joltakin osin päällekkäin, minkä seurauksena naisilla ja miehillä esiintyy samankaltaisia piirteitä ja ominaisuuksia. Erot ovat siis aina yksilöllisiä, ei sukupuolten välillä vallitsevia. (Harris 2000, 301-302.) Lapsen sukupuoli-identiteetin toivotaan kehittyvän vahvaksi ja selväksi,

mutta sukupuoliroolin puolestaan välttää ja suvaitsevaisiksi, jolloin jokainen lapsi voi tehdä mitä tahansa kokiensa samalla olevansa hyväksytyt sellaisenaan tytönä tai poikana kuin on. (Jarasto & Sinervo 1997, 173.)

3.2 Sukupuolisensitiivisyys

Kun puhutaan kasvatuksen sukupuolittuneista käytännöistä, tulevat käsitteet ero ja erilaisuus suureen rooliin. Eroja ihmisissä synnyttävät sukupuolen lisäksi esimerkiksi ikä, kansalaisuus ja etnisyys. Erot asettavat yksilöitä eriarvoisiin asemiin, erilaisuus puolestaan luo mahdollisuuden samantarvoisuudelle. Vaikka yksilöt ovat erilaisia, heidän tulisi olla samantarvoisia. Erilaisuus on monimuotoisuutta ja runsautta. Erojen huomaaminen ja huomioiminen sekä herkkyys kuulla ja nähdä asiat useasta eri näkökulmasta on sensitiivisyyttä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25-26.) Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan taitoa tarkastella asioita useasta eri näkökulmasta. Biologisen näkökulman lisäksi lasta tarkastellaan myös sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Sukupuolisensitiivisyys on myös herkkyyttä huomata ja huomioida eroja sekä omien ja muiden kasvattajien sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioimista. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26.) Käsite sukupuolineutraali puolestaan tarkoittaa sitä, että lasten eroja ja sukupuolta ei huomioida lainkaan. Sukupuolineutraalius näkyy samankaltaisina ja tasaisina toimintatapoina yksilöiden eroista välittämättä. Tämän vuoksi sukupuolineutraalius ei varmista tasa-arvoista kasvatusta vaan puolestaan mahdollisesti estää kasvattajia huomaamasta ja huomioimasta kasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25.)

Sukupuolisensitiivisyydessä ihminen kohdataan ja hyväksytään omana itsenään. Siihen liittyvät myös sukupuolittuneiden käytäntöjen tunnistaminen sekä kyseenalaistaminen sekä kannustaminen oman tavon löytämiseen sukupuolensa toteuttamisessa. Sukupuolisensitiivisyys ei kuitenkaan poista sukupuolieroja kokonaan, vaan niihin liittyviä käsityksiä ja kaavamaisuuksia tarkastellaan tarkemmin. Sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan vastustamaan yhteiskunnassa esillä olevia sukupuolen mukaan jakautuneita malleja ja normeja. (Suomen Setlementtiliitto.)

Varhaiskasvatuksessa kohdistuu erilaisia odotuksia tyttöihin ja poikiin. Opetus ja toiminta tulisi kehittää sellaiseksi, että lasten heikkouksia ja vahvuuksia pohdittaisiin sukupuolesta riippumatta. Sukupuoleen liittyvät maskuliiniset ja feminiiniset odotukset rajoittavat yksilöiden toimintaa, esimerkiksi poikien hoivakäyttäytymistä sekä tyttöjen osaamisen näyttämistä. Mikäli kasvatuksen taustalla on tiedostamattomia oletuksia ja ajatuksia, määrityksiä pohditaan uudestaan kasvattajan ollessa sukupuolisensitiivinen. Tällöin kasvattaja tiedostaa lasten erilaisuuden ja sen, että tytöt voivat olla kiinnostuneita autoista ja pojat puolestaan prinsessaleikeistä. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena on tukea lasta kasvamaan itsenäiseksi ja toisista välittäväksi ihmiseksi, eikä sukupuolella saa olla vaikutusta siihen, kuinka lasta kasvamisessa tuetaan. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa, että sukupuoli-identiteetti rakentuu laajemmin kuin biologisen sukupuolen perusteella. Hän myös ymmärtää stereotyyppiset ajatustavat ja näkökulmat sekä sen, että sosiaalisella ja eleyllä sukupuolella on merkitystä lapsen kasvun tukemisessa. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 177-186.)

Vuosina 2010–2016 Naisasialiitto Unioni ry on rahoittanut hankkeen nimeltä Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Hankkeen tarkoituksena on edistää sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta sekä lisätä tasa-arvoa ja valinnanvapautta sukupuolten välillä. Tasa-arvo työn kautta kasvattajat oppivat uusia keinoja ehkäistä kiusaamista sekä tukea ystävyysuhteita sukupuolten välillä. Hankkeessa on videoitu päiväkodin arkea, koottu aineistosta koulutusohjelmia varhaiskasvattajille ja toteutettu niitä sekä tuotettu materiaalia tukemaan sukupuolisensitiivistä kasvatusta. (Naisasialiitto Unioni ry.) Hankkeen aikana toteutettu videointi tuotti jo nopeasti tuloksia, sillä videoinnin kautta esimerkiksi itseään tasa-arvoisena kasvattajana pitänyt henkilö huomasi, että hänen toimintansa oli erilaista tyttöjä ja poikia kohtaan ja jo seuraavasta videosta pystyi huomaamaan huomion määrän jakautuvan tasaisemmin sukupuolten välillä. Videoiden kautta pystytään myös kiinnittämään huomio jo olemassa oleviin, sukupuolisensitiivisyyden kannalta hyviin käytäntöihin. (Paumo 2013.)

3.3 Tasa-arvokasvatus

Tasa-arvokasvatuksella tarkoitetaan usein sitä, että ennalta tuttuja asioita tarkastellaan uuden näkökulman kautta. Tällöin voidaan huomata sellaisia asioita, joita ei ole aiemmin huomioitu. Tasa-arvokasvatus koskee sukupuoleen liittyvien kysymysten lisäksi myös etniseen alkuperään, uskontoon, vammaisuuteen ja ikään liittyviä asioita. Nyky-yhteiskunnassa naisen ja miehen biologisen eron tulisi olla vähemmän merkittävä kuin ennen. Aiemmin miehillä ja naisilla oli selkeä työnjako ja sukupuolierot, mutta nykyään tyttöjä ja poikia ei tulisi kasvattaa noihin vanhoihin malleihin, vaan tukea tasa-arvoisen näkemyksen kautta mahdollisuuksien laajenemista. Sukupuolten välisen tasa-arvon tukeminen ja edistäminen ovat monien koulujen kasvatustavoite, samoin myös päivähoidon. (Lahelma 1990, 13-14,- 167-177.) Joidenkin tutkimusten tulokset kuitenkin viittaavat yhä siihen, että vanhemmat asettavat erilaisia odotuksia tyttäriään ja poikiaan kohtaan, johon syynä pidetään stereotyyppisiä mielikuvia siitä, missä tytöt ja pojat ovat toisiaan parempia. (OECD 2015, 139.)

Vuonna 1945 sukupuolten välinen tasa-arvo liitettiin Yhdistyneiden Kansakuntien perustamiskirjaan yhtenä ihmisoikeuksien edistämisperiaatteena. Tämän jälkeen saatiin YK: iin pysyvä naisten asemaa käsittelevä komissio sekä hyväksyttiin useita tasa-arvoa edistäviä sopimuksia. Suomeen naisten asemaa tutkiva komitea perustettiin 1960-luvulla. (Lahelma 1990, 13-14, 167-177.) Suomi on ollut naisten asemaa käsittelevän toimikunnan jäsen vuosien 1960-1995 aikana. (Yhdistyneet Kansakunnat 2016.) Tämän jälkeen Suomeen hyväksyttiin myös asetus tasa-arvoasiain neuvottelukunnasta, jonka tehtävänä on muun muassa valmistella tasa-arvoa edistäviä uudistuksia. (Lahelma 1990, 13-14, 167-177.) Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä ja se on parlamentaarinen neuvottelukunta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan eli TANE:n tarkoituksena on tuoda esille rakenteita, jotka ylläpitävät sukupuolten epätasa-arvoa sekä työskennellä aktiivisesti niiden poistamiseksi. TANE tekee myös aloitteita, esityksiä ja lausuntoja, jotta tasa-arvoon vaikuttava lainsäädäntö ja muut tasa-arvoon vaikuttavat toimenpiteet kehittyisivät. Lisäksi TANE:n toimi-

alueeseen kuuluvat muun muassa tasa-arvoa koskevan tutkimustoiminnan edistäminen, tutkimustulosten hyödyntäminen sekä tasa-arvoasioiden seuraaminen kansainvälisesti. TANE:n visioon, missioon ja arvoihin vuosina 2016-2019 kuuluvat sukupuolten tosiasiallisen tasa-arvon toteutuminen, tavoitteellinen toiminta sukupuoleen liittyvän syrjinnän poistamiseksi, naisten aseman kohentamiseksi sekä stereotyyppisten sukupuolinormien hajottamiseksi. Heidän toiminnassaan esiintyviä arvoja ovat sukupuolten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, asiantuntijuus sekä edelläkävijyys. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.)

Tasa-arvoista varhaiskasvatusta pohdittaessa on hyvä muistella, mitä yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta on kirjattu laissa. Tasa-arvolaki tuli voimaan Suomessa vuonna 1987. Tasa-arvolain tavoitteena on estää sukupuoleen liittyvää syrjintää. Siinä on myös määritelty, että lapsen ikä ja kehitys tulee huomioida tasa-arvoa edistettäessä. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986, 5 §.) Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut Valtioneuvoston selonteon, jossa sanotaan, että varhaiskasvatuksessa toiminta- ja opetussuunnitelmat sekä menetelmät tulisivat kehittää siten, että ne vähentävät poikia ja tyttöjä koskevaa stereotyyppistä ajattelua. Selonteossa tuodaan esille myös se, että varhaiskasvatussuunnitelman sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin lisätään myös mediakasvatusta, jonka avulla voidaan käsitellä mainonnassa ja mediassa esiintyviä sukupuoliin liittyviä kysymyksiä. Samaan aikaan lisätään lastenhoitaja-, lastentarhanopettaja- sekä perhepäivähoitajaopiskelijoiden sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisten mahdollisuuksia kouluttautua sukupuolitietoista pedagogiikkaa koskien. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 21, 36–38.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa korostetaan sitä, kuinka suuri merkitys varhaiskasvatuksella on sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 111–115.) Varhaiskasvatuslaki painottaa yksilöiden välistä tasa-arvoa ja ohjaa varhaiskasvatuksen palveluita toimimaan sukupuolten välistä tasa-arvoa edistävinä. (Varhaiskasvatuslaki 36/1983, 2a.) Myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 ohjaa varhaiskasvatuksen palveluiden toimintaa

ja velvoittaa palveluiden olevan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä. Yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja syrjintäkielto ovat myös osa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteita. (Opetushallitus 2016, 14, 18.) Kasvatuksen ja koulutuksen kautta voidaan vaikuttaa ihmisten asenteisiin, tietoihin ja taitoihin, joiden kautta ihmiset muovaavat toimintaansa yhteiskunnassa. Tämä vaatii rohkaisua toimimaan tasa-arvoa edistävasti jo varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta lähtien. Vanhasen I hallituksessa tasa-arvon edistäminen muun muassa päivähoidossa oli yksi keskeisimmistä asioista. Siinä painotettiin kasvatuksen kehittämistä tyttöjen ja poikien kehityksellisten erojen ja tarpeiden parempaan huomioimiseen, joka edelleen tukisi kasvamista tasa-arvoisuuteen. Valitettavasti valtioneuvoston määräämissä perusopetuksen valtakunnallisissa tavoitteissa tai Opetushallituksen säätämässä esi- ja perusopetuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteissa aktiivisia tavoitteita sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen ei ole. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 111–115.)

Vaikka yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakiin kirjatut asiat ovat kirjattu myös varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmiin, ei tyttöjen ja poikien kasvattajilta saama huomio ole aina tasavertaista. Tasa-arvokasvatukseksi kutsutaan sitä, kun sukupuolittuneet toimintatavat ja tasa-arvon käytännöt on huomioitu. Tällöin arjen asioita ja käytäntöjä katsotaan eri näkökulmista. Kaikilla lapsilla tulee olla sukupuolesta riippumatta samanlaiset mahdollisuudet kasvaa, toimia ja oppia. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26-27.) Opetus- ja toimintasuunnitelmiin kirjatut tasa-arvon käsitteet ja yksilöllisyyden huomioiminen eivät kuitenkaan poista sukupuolittavia käytäntöjä. Puheissa ja teoissa tai opetusmateriaaleissa ei aina huomata sukupuolittavia käytäntöjä, koska ne ovat hienosyisiä erontekoja. Usein lapset ovat niitä, jotka haastavat aikuisia rikkomaan stereotyyppisiä sukupuolijakoja toimimalla kasvatustilanteissa vastoin yleisiä sukupuolittuneita käsityksiä. Tällaiset tilanteet voivat tulla kasvattajan eteen yllättäen, eikä kasvattaja välttämättä heti tiedä kuinka pitäisi toimia. Tällöin kasvattaja voi oman toimintansa kautta joko vahvistaa tai rikkoa vallitsevia yleisiä oletuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 274-278.)

3.4 Kasvattajan toiminta sukupuolittavana käytäntönä

Aikuisten käyttäytymisellä ja suhtautumisella on suuri merkitys yhteen keskeiseen osaan ihmisen identiteetin kehittymisessä, sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen. Varhaiskasvatuksen ja kouluvuosien aikana lapsilla ja nuorilla on merkitykselliset kasvun vuodet, joten päivähoito ja koulu ovat eräänlaisia näyteikkunoita ja malleja lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen. Seksuaalisuudella ja sukupuolisuudella on paljon merkitystä koko ihmisen loppuelämään, joten on tärkeää käsitellä niihin liittyviä asioita jo varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Jotkut opettajat ja kasvattajat eivät koe tarpeelliseksi ottaa sukupuolisuuteen liittyviä asioita esille opetuksessaan, vaan näkevät sen tiettyjen aineiden opettajien tai kasvattajien tehtävänä. Jokaiselle kuitenkin tulee työssä eteen tilanteita, jotka jollakin tapaa liittyvät tasa-arvoon, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, joten jokaisen tulisi tiedostaa toimivansa lapsille ja nuorille jatkuvasti aikuisen roolimallina ja asiaa esille tuovana. (Cantell 2010, 207–110.)

Jokaisen kasvattajan ja opettajan tulisi olla valmis tarvittaessa keskustelemaan sukupuolen vaikuttamisesta arjessa sekä toimintatavoissa. Sukupuolisensitiivisyyden tulisi olla osa niin opettajien ja oppilaiden tai kasvattajan ja lapsen välisissä suhteissa kuin opettajien tai kasvattajien keskinäisissä sekä opettajien tai kasvattajien ja vanhempien välisissä suhteissa. Jos asiasta on vaikea keskustella, voidaan sitä tuoda esille esimerkiksi kirjojen välityksellä. Varhaiskasvatuksessa sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan tarkastella havainnoimalla muun muassa kasvattajien puhetta ja vuorovaikutusta kasvatustilanteissa. Vaikka kaikkia tulisi koskea samat säännöt, jotkut kasvattajat ja opettajat myöntävät perinteisten sukupuoliroolien olevan kovin juurtuneita kasvatustyössä, mikä näkyy esimerkiksi äänensävyssä huomautettaessa lasta tai nuorta kielletystä teosta. (Cantell 2010, 110–113.)

Vuorovaikutuksessa kannattaa havainnoida vuorovaikutuksen laatua sekä sitä, onko vuorovaikutus samankaltaista tyttöjen ja poikien kohdalla. Puheessa havainnointi kannattaa kiinnittää puheenaiheisiin sekä kasvattajan puhetapaan.

Usein aiheet ovat puhuttaessa sellaisia, joiden kasvattaja olettaa kuuluvan lapsen elämään. Esimerkiksi aihepiirit tyttöjen kanssa keskusteltaessa voivat pyöriä prinsessojen ja kotileikkien ympärillä ja poikien kanssa autojen ja supersankareiden ympärillä. (Teräs 2012, 103.) Ammatin alkupuolella kasvattajalle tai opettajalle voi tulla eteen tilanteita, joissa hän kohtaa ristiriitaisuutta ja puutteita omassa ajattelussaan. Kouluympäristössä ja varhaiskasvatuksessa aikuisen tulisi suhtautua asioihin suvaitsevaisesti, jotta myös lapset ja nuoret oppivat olemaan asiallisia ja kunnioittavia muita ihmisiä kohtaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että opettajan tulee toimia seksuaalineuvojana tai muuna alan asiantuntijana, vaan kuuntelijana ja keskustelijana omana itsenään. (Cantell 2010, 214–217.)

Varhaiskasvatuksessa kasvattajien ja lasten välinen vuorovaikutus tulisi olla tasa-arvoista tytöille ja pojille. Vuorovaikutuksen kautta lapsi muokkaa käsitystä itsestään ja toisista. Varhaiskasvatuksen yksiköissä vallitseva ilmapiiri on usein aikuisen toiminnan vaikutuksesta syntyntä. Esimerkiksi itsetuntoa vahvistavassa ilmapiirissä kasvattajien lapsille osoittamat kehut ovat suuressa roolissa. Kehujen kautta lapselle voidaan opettaa, mitkä toimintatavat ovat hyviä ja arvostettavia sekä mitkä ei-toivottuja. Kehut toimivat lapselle ikään kuin palautteena hänen toteuttamastaan toiminnasta, koska sopimattomasta käytöksestä useimmiten saadaan kehuja sijaan moitteita. Kasvattajan on kuitenkin tärkeää oppia arvioimaan, voiko kaikkien kuullen annettu kehu herättää kateutta tai vaikuttaa jollakin tavalla negatiivisesti. Kasvattajan on tärkeää kiinnittää huomiota siihen kuinka paljon, miten ja miksi lapsia kehuaan. Esimerkiksi pukemistilanteissa olisi tärkeää huomioida ja kehua tyttöjä ja poikia samalla tavalla, vaikka yhteiskunnassamme saattaakin esiintyä jonkinlainen oletus siitä, että tytöt ovat omatoimisempia kuin pojat. Toisaalta taas ruokailutilanteissa annetut kehut koskien hyviä ruokailutapoja tai lautasen tyhjäksi syömistä ovat sellaisia, joiden seurauksia tulisi pohtia. On tärkeää miettiä, annetaanko tytöille ja pojille samankaltaisia kehuja vai koskevatko kehut esimerkiksi useimmiten poikien kohdalla lautasen tyhjäksi syömistä ja tyttöjen kohdalla hyviä ruokailutapoja tai kenties toisinpäin. Kehujen tulisi olla tasapuolisia ja samankaltaisia, jotta kasvatustyö olisi tasa-arvoista. (Teräs 2012, 104–108.)

Lisäksi kasvattajan tulisi puheessaan kiinnittää huomiota siihen, onko se sukupuolittunutta. Esimerkiksi ilmaukset tytöt ja pojat eivät kuulu tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen, koska ne painottavat kuulumista tiettyyn sukupuoleen ja jaottelevat lapset tavallaan kahteen eri ryhmään kuuluviksi. Puheen kautta kasvattaja voi myös tarkoittamattaan liittää joitakin asioita enemmän toiselle sukupuolelle kuuluvaksi. Esimerkiksi ilmaisut rohkea poika ja hieno tyttö tuovat esille sen, että puhuja näkee rohkeuden ja hienouden liittyvän eri sukupuoliin. Puheesta lapset voivat saada oletuksia sukupuolen mukaan määräytyvistä odotuksista ja vaatimuksista, jotka voivat osittain rajata lasten mahdollisuuksia toimia. Esimerkiksi leikkiin ohjatessaan kasvattaja voi huomaamattaan antaa lapselle viestin siitä, millainen toiminta on hänen sukupuolelleen sopivaa ja poistaa lapselta valinnan mahdollisuuden. Useimmiten juuri nämä huomaamattomat sukupuolittuneet viestit, signaalit ja toiminnot ovat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisen ongelmallisia kohtia. (Teräs 2012, 113–118.)

Kasvattaja voi edistää sukupuolisensitiivistä ilmapiiriä myös jakamalla lapsia ja nuoria eri tilanteissa erilaisiin ryhmiin. Tällöin kasvattajan tulee tarkkaan miettiä sitä, onko joku lapsista tai nuorista dominoiva, vahvoja sukupuolittuneita käsityksiä omaava, koska usein sellainen henkilö voi herättää pelokkuutta muissa keskustelijoissa. Kun on kyse sukupuolisuuteen ja erilaisuuteen liittyvistä asioista, kasvattajalla on merkittävä rooli turvallisen ja erilaisuuden sallivan ilmapiirin luomisessa. (Cantell 2010, 217–219.) Koen, että lasten kohdalla tällaista dominointia ei todennäköisesti esiinny, koska heidän mielipiteisiinsä vaikuttaa aikuisen ja muiden ryhmäläisten mielipiteet ja ajatukset.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Kyselyiden tulokset

Kyselylomakkeisiin vastauksensa antoi vain kuusi henkilöä. Tämä tarkoitti sitä, että vastausprosentiksi jäi 30 %. Ajattelisin mahdolliseksi syiksi, miksi 70% työntekijöistä jätti vastaamatta kyselyyn, että he saattoivat kokea asian ja termit vieraksi itselleen, mahdollisesti he eivät huomanneet saatekirjettäni ja kyselylomakkeita tai he eivät vain halunneet tai jaksaneet vastata kyselyyn pyynnöstäni huolimatta. Opinnäytetyöni tulosten analysointia ajatellen olisin toivonut vastausprosentin olevan korkeampi. Kysyin kyselyssä kasvattajilta, missä roolissa hän työskentelee päiväkodissa. Tämän mukaan kyselyyn vastasi kaksi lastentarhanopettajaa ja neljä lastenhoitajaa. Kysyin vastaajilta myös sitä, minkä ikäisten lasten ryhmässä hän työskentelee, jotta saan selville, esiintyykö eri-ikäisten lasten ryhmässä eroja. Käytyäni läpi kaikki kyselyt huomasin, ettei lasten ikä juurikaan vaikuttanut kasvattajien kokemuksiin ja näkökulmiin. Huomasin, että myöskään kasvattajien koulutuksella ei ollut kyselyn vastauksissa eroja.

Kyselyni ensimmäinen kysymys oli ”Mitä tasa-arvoinen varhaiskasvatus mieles-täsi tarkoittaa?”. Kahden kasvattajan mielestä tasa-arvoinen varhaiskasvatus oli sitä, että lapsi saa olla oma itsensä. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että tasa-arvoinen varhaiskasvatus tarkoittaa sitä, että kaikki lapset huomioidaan samalla tavalla ja tasapuolisesti. Osa vastaajista kertoi tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen olevan sitä, että lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti sukupuolta, uskontoa tai kulttuuria katsomatta. Esimerkiksi yksi heistä oli vastannut ”sukupuoleen, ikään ja kansalaisuuteen katsomatta kaikilla lapsilla on samat oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet, varhaiskasvatusympäristö (fyysinen psyykinen, sosiaalinen) on tehty sellaiseksi, että se tukee eri sukupuolta olevien lasten, eri-ikäisten lasten ja eri kansalaisuuksista tulevien lasten kasvua ja kehitystä tasa-arvoisesti”. Kaikki vastaajat olivat siis oikeilla jäljillä siinä, mitä tasa-arvoinen varhaiskasvatus käytännössä on, ja osa oli liittänyt käsitteeseen myös muita kuin pelkkään sukupuoleen liittyviä tekijöitä, esimerkiksi uskonnon.

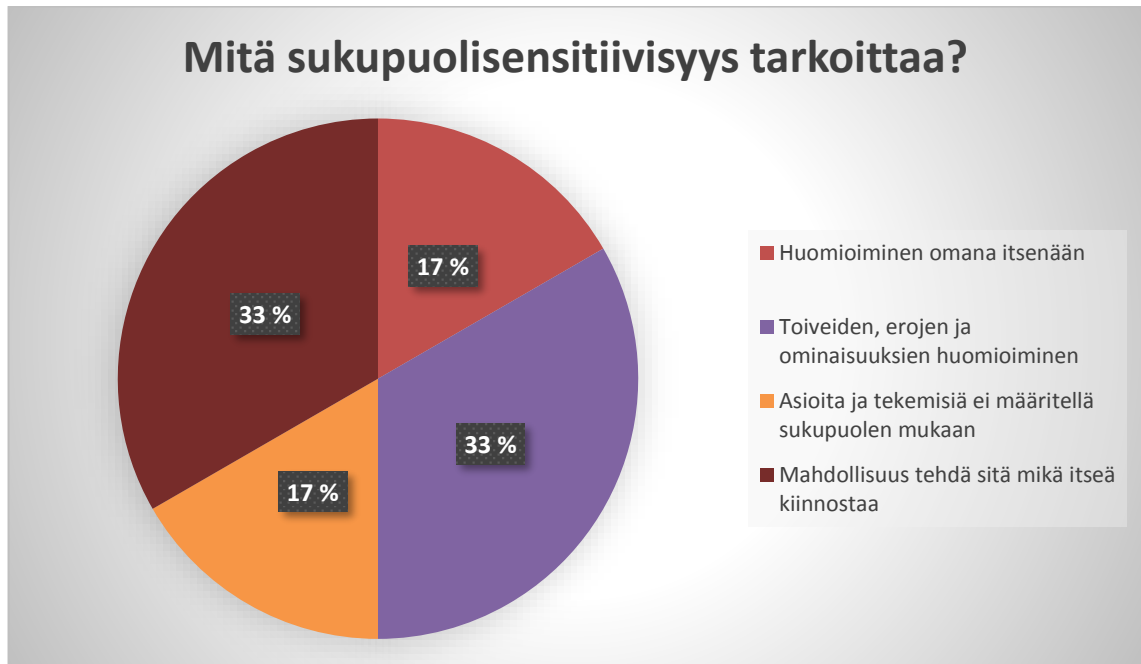

Kaavio 1. Mitä tasa-arvoinen varhaiskasvatus tarkoittaa?

Kokosin vastaukset kaavioon (Kaavio 1) ja yhteenvedona voin todeta, että kasvattajien määritelmät tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta olivat jaettavissa kolmeen osaan. Kolme vastaajista yhdisti tasa-arvoisuuden sukupuolesta, kulttuurista ja uskonnosta riippumatta tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen, kaksi vastaajista yhdisti tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen luvan olla oma itsensä ja yksi vastaajista ajatteli tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen olevan lasten tasapuolista huomioimista.

Toinen aihettani käsittelevä kysymys kyselylomakkeessa oli ”Mitä sukupuolisen-sitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?”. Yksi vastanneista määritteli sukupuolisen-sitiivisyyden siten, että jokainen yksilö huomioidaan omana itsenään ja omanlaisenaan. Kaksi vastaajista oli sitä mieltä, että sukupuolisen-sitiivisyys tarkoittaa sitä, että lasten omat toiveet, ominaisuudet ja erot huomataan ja huomioidaan. Yhden vastaajan mielestä sukupuolisen-sitiivisyys oli sitä, että asioita ja tekemisiä ei määritellä vain toisen sukupuolen edustajan tehtäväksi eikä sukupuolia aseteta vastakkain kuitenkaan niitä ”hävittämättä”. Kaksi vastaajista määritteli sukupuolisen-sitiivisyyden olevan sitä, että yksilöä ei tarvitse kiinnostaa niin kutsutut ”tyttöjen tai poikien jutut” vaan lapselle tarjotaan mahdollisuus tehdä sitä mikä ketäkin

kiinnostaa sukupuoleen katsomatta. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa ihminen kohdataan ja hyväksytään omana itsenään, mutta ei kuitenkaan poisteta sukupuolieroja kokonaan, vaan niihin liittyviin käsityksiin ja kaavamaisuuksiin kiinnitetään enemmän huomiota. (Suomen Setlementtiliitto). Kaikilla kasvattajilla oli siis jonkinlainen käsitys siitä, mitä sukupuolisensitiivisyys on käytännössä.

Kaavio 2. Mitä sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa?

Kokosin tämänkin kysymyksen vastaukset kaavioon (Kaavio 2) ja yhteenvetona totesin, että kasvattajien näkökulmat sukupuolisensitiivisyydestä jakautuivat neljään osaan. Kaksi vastaajista yhdisti sukupuolisensitiivisyyden siihen, että lapselle annetaan mahdollisuus tehdä sukupuolesta huolimatta sitä, mikä lasta itseään kiinnostaa. Kaksi puolestaan oli sitä mieltä, että sukupuolisensitiivisyys on lasten omien toiveiden, erojen ja ominaisuuksien huomioimista. Yksi vastaajista korosti lapsen huomioimista omana itsenään, ja yksi sitä, että asioita ei määritellä sukupuolen mukaan mutta ei myöskään hävitetä sukupuolia. Kaikki vastaajat olivat ajatelleet sukupuolisensitiivisyyttä laajemmalti kuin vain varhaiskasvatuksen kenttää ajatellen.

Asetin kyselylomakkeeseeni avokysymyksen rinnalle myös väittämiä, joissa annoin vastaajalle mahdollisuuden vastata asteikolla 1-5 siten, että kasvattajilla oli

mahdollisuus olla täysin eri mieltä (1), osittain eri mieltä (2) ja mikäli henkilö ei osannut sanoa mielipidettään, vastaus vaihtoehtona oli ”en osaa sanoa” (3). Kasvattajilla oli myös mahdollisuus olla osittain samaa mieltä (4) tai täysin samaa mieltä (5). Halusin antaa vastaajille useamman vaihtoehdon, koska tällä tavoin minun olisi mahdollista saada monipuolisempia vastauksia sekä helpompi tulkita vastaajien tarkoitusta antamalla heille valmiit vastausvaihtoehdot.

Ensimmäinen väittämä kyselyssäni oli ”Koen saneeni riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisestä ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta työpaikkani puolesta”. Tässä kysymyksessä vastaukset jakoutuivat kahteen osaan. Kolme vastaajista olivat osittain eri mieltä väittämän kanssa. Tulkitsin vastaukset siten, että mahdollisesti työpaikalla oli käsitelty aihetta jonkin verran tai vain toisesta aiheesta oli puhuttu. Mielestäni tämä on hieman huolestuttavaa, koska esimerkiksi Opetushallituksen julkaisemassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 – asiakirjassa, joka ohjaa kaikkea yhteiskunnan järjestämää ja valvomaa varhaiskasvatusta, kirjataan yhdeksi arvopohjaksi lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus. Jokaisen lapsen yksilöllisyyttä tulisi kunnioittaa ja omana persoonallisuutenaan kehittymistä tukea. (Opetushallitus 2016, 14–16.) Kolme vastaajista oli osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Tämän tulkitsin niin, että he kokivat saaneensa tietoa aiheista, mutta niitä olisi voitu käsitellä jopa enemmänkin. Uskoisin, että tiedon puute johtuu osittain myös siitä, että sukupuolisensitiivisyys käsitteenä on yhä monelle melko tuntematon.

Toinen väittämäni oli ”Päiväkodissamme tuetaan lapsen sukupuolen moninaisuutta. Perustele”. Monivalintakysymyksen lisäksi tässä kysymyksessä oli myös avokysymys perustelua varten. Avokysymyksen valitsin väittämän lisäksi siksi, että saisin konkreettisia esimerkkejä siitä, miten sukupuolen moninaisuutta tuetaan käytännössä. Vastaukset monivalintaosiossa jakoutuivat kahteen osaan. Puolet vastaajista olivat väittämän kanssa osittain samaa mieltä ja puolet täysin samaa mieltä. Perustelut vastauksissa olivat kaikki samankaltaisia, lukuun ottamatta yhtä vastausta, jossa perusteluja ei ollut ollenkaan. Yksi vastaajista oli perustellut vastauksensa näin: ”Tytöt saa leikkiä poikien leikkejä ja pojat saavat leikkiä tyttöjen leikkejä”. Tämä vastauksen antanut henkilö siis jaotteli leikit tyttöjen

ja poikien leikkeihin. Muut neljä perustelua liittyivät siihen, että leluja, tekemisiä ja roolivaatteita ei jaotella sukupuolen mukaan, vaan lapselle tarjotaan monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja annetaan hänelle mahdollisuus valita itse haluamansa. Jokainen vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että sukupuolen moninaisuutta tuetaan heidän päiväkodissaan, mutta joidenkin mielestä sitä voitaisiin tukea vielä enemmän.

Mielestäni vastaukset olivat melko suppeita, koska jokaisessa perustelussa sukupuolen moninaisuuden tukeminen liitettiin leikkeihin ja toimintoihin. Leikkiin ohjatussa kasvattaja voi huomaamattaankin antaa lapselle viestin siitä, millainen toiminta on hänen sukupuolelleen ominaista ja evätä lapselta mahdollisuuden tehdä oman valintansa. Useimmiten tapahtuikin niin, että nämä huomaamattomat sukupuolittuneet viestintäkeinot ovat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisen ongelmallisia kohtia. (Teräs 2012, 113–118.) Mutta myös se, että opetusta ja toimintaa kehitetään lasten heikkouksia ja vahvuuksia pohtivaksi sukupuolesta riippumatta on myös osa sukupuolen moninaisuuden tukemista. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 177-186.)

Kolmas väittämä kuului näin: ”Lapsen biologinen sukupuoli vaikuttaa siihen, millaisia odotuksia häntä kohtaan luodaan”. Kasvattajien vastaukset jakoutuivat kahteen vaihtoehtoon. Yksi vastaajista oli väittämän kanssa osittain eri mieltä, ja muut viisi vastaajaa olivat täysin eri mieltä väittämän kanssa. Vastauksissa oli hyvää se, että niistä pystyi huomaamaan kasvattajien huomioineen, ettei lasta ja yksilöä voida tarkastella pelkästään biologisen sukupuolen mukaan. Vastauksista pystyin päättämään sen, että sukupuolisensitiivinen kasvatustapa oli kasvattajille ainakin osittain tuttua. Sukupuolisensitiivisyys merkitsee taitoa tarkastella biologisen näkökulman lisäksi lasta myös sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Sukupuolisensitiivisyyteen kuuluu myös herkkyys huomata ja huomioida eroja lasten sekä kasvattajien toiminnan välillä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26.)

Seuraava väittämä oli ”Lapset huomioidaan päiväkodissamme tasa-arvoisesti sukupuolesta riippumatta”. Tässäkin kysymyksessä vastaukset jakoutuivat kahteen

osaan. Kaksi vastaajista oli väittämän kanssa osittain samaa mieltä. Muut vastaajista olivat väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Näkisin itse vastausten jakautumisen sen takia, että väittämän kanssa osittain samaa mieltä olevat ehkä kokivat, että joissakin tilanteissa tasa-arvo jää huomioimatta aivan huomaamatta, mikä aiheuttaa sen, ettei toiminta ole täysin tasa-arvoista. Siitä huolimatta, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakiin kirjatut asiat ovat kirjattu myös varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmiin, eivät tytöt ja pojat saa huomiota kasvattajilta aina tasavertaisesti. Tasa-arvoisesta kasvatuksesta voidaan puhua silloin, kun sukupuolittuneet toimintatavat ja tasa-arvon käytännöt on huomioitu. Tällöin arjen asioiden ja käytäntöjen tarkasteleminen tapahtuu eri näkökulmista. Kaikilla lapsilla tulee olla sukupuolesta riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa, oppia ja toimia. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26-27.)

Väitin kyselyssäni myös, että ”Sukupuolisensitiivinen ja tasa-arvoinen kasvatus on lapsen kannalta tärkeää varhaiskasvatuksessa”. Tässä väittämässä kaikki vastaajat olivat väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Varhaiskasvatustalakin määrittelee sitä, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa jokaiselle lapselle samanlaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen sekä auttaa sukupuolten tasa-arvoa. (Varhaiskasvatustalaki 36/1973 1:2 §). Sukupuolisensitiivisyydellä myös kannustetaan yksilöä löytämään omanlainen tapansa toteuttaa sukupuoltaan sekä asettamaan mahdollisuuksia supistavat sukupuolittuneet käytännöt kyseenalaisiksi. (Suomen Setlementtiliitto).

Kaavio 3. Sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvoinen kasvatus varhaiskasvatuksessa.

Kokosin yhteenvedona kaavioon (Kaavio 3) mielestäni tärkeimmät kysymykset opinnäytetyöni tarkoitusta ajatellen. Kummassakin kysymyksessä vastaukset olivat vaihtoehdoissa ”osittain samaa mieltä” tai ”täysin samaa mieltä”. Näiden vastausten perusteella kasvattajat kokevat päiväkotinsa toiminnan olevan tasa-arvoista tai suurimmaksi osin tasa-arvoista. Kaikki kasvattajat näkevät myös sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen kasvatuksen olevan tärkeää ja merkityksellistä lapsen kannalta.

Viimeinen väittämä kyselylomakkeessa oli ”Päiväkodissamme esiintyy sukupuolittuneita käytäntöjä, esimerkiksi kehujen tai kieltojen osoittamista pääsääntöisesti vain toiselle sukupuolelle tai lapsen ohjaamista niin sanottuihin sukupuolelle tyypillisiin leikkeihin”. Tämän kysymyksen vastauksissa näkyi eroja. Kaksi vastaajista oli väittämän kanssa täysin eri mieltä, eivätkä nähneet päiväkodissa tapahtuvan tällaista toimintaa. Yksi vastanneista oli väittämän kanssa osittain eri mieltä. Mielestäni oli hyvä, että edes osa vastaajista oli vastannut näin, koska varhaiskasvatuksessa ei saisi vallita sukupuolittuneita käytäntöjä. Kaksi kasvattajaa vastasivat ”en osaa sanoa”. Tulkitsin vastaukset siten, että tällaista saattaa

tapahtua mahdollisesti lapsen omien kiinnostuksen kohteiden vuoksi, joten toiminta saattaa olla sitä kautta sukupuolittunutta tai toisaalta toiminta saattaa tapahtua kasvattajilta huomaamatta. Näen mahdollisena sen, että sukupuolittuneita käytäntöjä saattaa tapahtua vain joidenkin työntekijöiden osalta. Yksi vastanneista oli väittämän kanssa osittain samaa mieltä. Hän oli kuitenkin aiemmin vastannut, että lapset huomioidaan tasa-arvoisesti sukupuolesta riippumatta ja sukupuolen moninaisuutta tuetaan, joten tulkitsin asian niin että yhteiskunnassa vallitsevat stereotypit saattavat ohjata yhä aikuisten toimintaa eikä niistä irrottautuminen ole helppoa sen tavoittelemisesta huolimatta. Näiden vuoksi toiminnassakin esiintyy sukupuolittuneita käytäntöjä yhä edelleen.

4.2 Havainnoinnin tulokset

Havainnoinnin aikana huomasin sanallisen vuorovaikutuksen olevan aika vähäistä ruokailu- ja pukemistilanteissa muuten kuin silloin, kun lapsia pyydettiin tekemään jotakin tai kiellettiin tekemästä jotakin. Toisaalta ruokailutilanteissa opetettiin lapsia antamaan ruokailurauha toisille, joka oli mahdollisesti yksi syy sanallisen vuorovaikutuksen vähäisyyteen. Kasvattajat halusivat opettaa lapsille, että ruokailuhetken aikana on kohteliasta olla hiljaa.

Yleensä keskustelu alkoi lapsen aloitteesta, johon aikuinen vastasi. Usein aikuisen vastaus jäi lyhyeksi, kuten vastaamalla lapselle ”aijaa”, ”niinkö” tai ”joo”. Aktiivisen vuorovaikutusroolin omaksuminen vaatii kuitenkin sitä, että lapselle syntyy tunne siitä, että kasvattajia kiinnostaa hän sekä hänen asiansa, joten kasvattajilla tulisi vastata lapsen sanalliseen vuorovaikutukseen muutoinkin, kuin sanomalla pelkästään esimerkiksi ”joo”. (Häkkinen, Kuokkanen & Virolainen 2014, 158.) Usein ajatellaan, että lapsi jää vuorovaikutustilanteessa aikuisen vuorovaikutuksen alle, mutta todellisuudessa lapsen rooli vuorovaikutustilanteessa on vaikuttava. Uudet keskustelut, toisten aloittamien keskustelujen jatkaminen sekä toisten puheen kommentoiminen ovat useimmiten lasten aloitteesta alkavia. Vaikka lapsen rooli vuorovaikutustilanteessa onkin vaikuttava, tulee kasvattajan silti aina ohjata vuorovaikutustilanteita. (Häkkinen, Kuokkanen & Virolainen 2014, 157-158.)

Ruokailutilanteissa esiintyi jonkin verran myös sanatonta viestintää lähinnä aikuisilta lapsille, jolloin kasvattaja esimerkiksi katseellaan kertoi lapselle sen, mikäli oli tehnyt jotain mikä ei ruokailutilanteessa ole sopivaa. Useimmiten onkin niin, että sanattomalla viestinnällä on suurempi vaikutus vuorovaikutustilanteessa kuin sanallisella viestinnällä. (Häkkä, Kuokkanen & Virolainen 2014, 157.) Mahdollisesti juuri tämän takia kasvattajat käyttivät ruokailutilanteessa enemmän sanatonta vuorovaikutusta kuin sanallista.

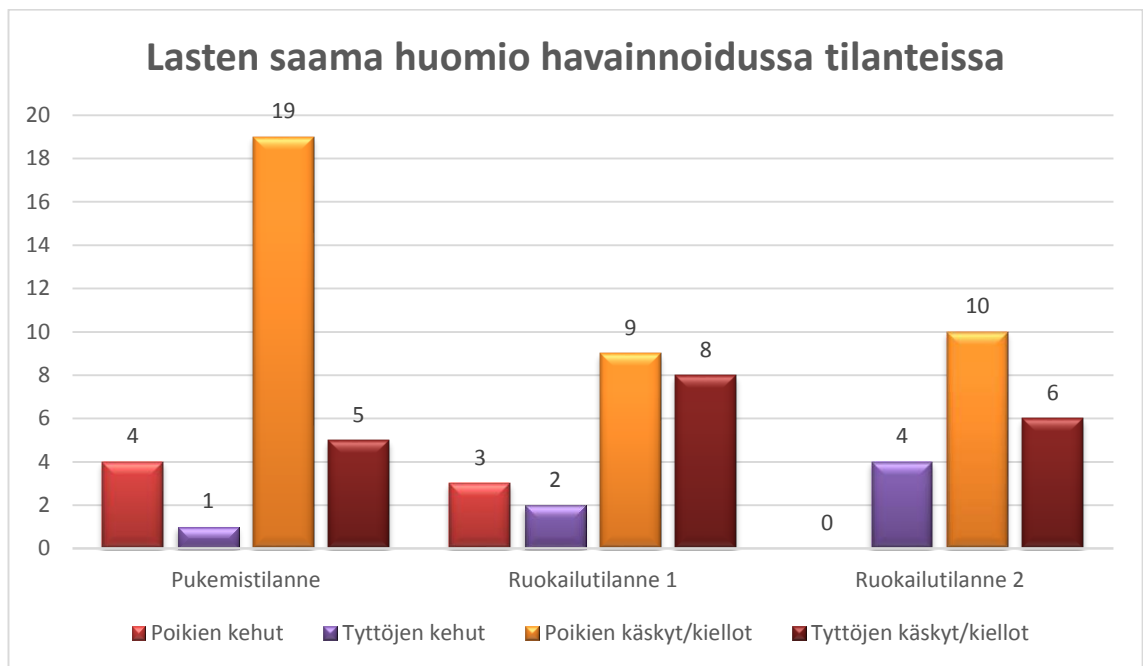
Materiaalia analysoidessani huomioni kiinnittyi siihen, miten kasvattajat huomauttivat lapsille heidän toiminnastaan. Kasvattajan on tärkeää tarkastella sitä kuinka paljon, miten ja miksi hän kommentoi lasten toimintaa. Tyttöjä ja poikia on tärkeää huomioida ja kehua samalla tavalla, vaikka kasvattajilla saattaakin olla jonkinlainen oletus siitä, että tytöt olisivat joissakin asioissa omatoimisempia kuin pojat. Kehujen ja kieltojen tulee olla tasapuolisia ja samankaltaisia, jotta kasvatustyö on tasa-arvoista. (Teräs 2012, 104–108.) Havainnoin myös sitä, kuinka paljon sanallista vuorovaikutusta annettiin positiivisella ja negatiivisella painotuksella. Havainnoimissani tilanteissa tyttöjen ja poikien saamassa vuorovaikutuksen määrässä oli eroja ainoastaan pukeutumistilanteessa. Pukeutumistilanteessa pojat saivat kasvattajilta huomattavasti enemmän huomiota kuin tytöt. Pääosin vuorovaikutus oli kuitenkin kieltoja ja kehotuksia. Nämä liittyivät pääosin vaatteiden pukemiseen tai kiellatusta toiminnasta, kuten toisten tönimisestä tai levottomuudesta, moittimiseen. Muuten suuria eroja vuorovaikutuksen määrässä ei esiintynyt, mutta laadussa puolestaan erot positiivisen ja negatiivisen vuorovaikutuksen määrässä olivat selkeitä. Negatiivista vuorovaikutusta, eli käskyjä ja kieltoja, esiintyi kaikissa tilanteissa enemmän.

Pukemistilanteessa pojat saivat hieman enemmän kehuja kuin tytöt, mutta näen sen johtuvan myös osittain siitä, että enemmistö paikalla olleista lapsista oli poikia. Lapsiryhmässä oli kaikkien havainnointikertojen aikana paikalla kaksi tyttöä ja kuusi poikaa. Kehut koskivat kaikkien lasten kohdalla sitä, kuinka hienosti lapset osasivat itse pukea osan vaatteista tai tulivat reippaasti aikuisen autettavaksi. Pukemistilanteessa poikien saamia käskyjä ja kieltoja esiintyi huomattavasti

enemmän kuin tyttöjen saamia. Nämä koskivat kaikkien lasten kohdalla kuitenkin samoja asioita. Käskyt ja kiellot liittyivät kaikilla tottelemattomuuteen, vaatteiden pukemisjärjestykseen sekä vaatteiden pukemiseen yleensä. Kasvattajien antamia kommentteja lapsille olivat esimerkiksi ”et nää ensimmäisenä voi laittaa kenkiä”, ”et tuu ulos ennenku on kinttaat”, ”et sää nyt ala riisuu niitä vaatteita” ja ”tuuppa tänne nii laitetaan”. Pukemistilanteessa hiljaisemmat ja ujommat lapset saivat kasvattajan huomiota vain silloin, kun hän avusti lasta pukemaan. Tällöinkin sanallista vuorovaikutusta esiintyi vain vähän. Myös ujommat ja hiljaisemmat lapset olisi tärkeää huomioida tasavertaisesti muiden lasten kanssa, koska sensitiivinen kohtaaminen ja positiivinen tuntemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta vahvistavat lasten osallisuutta. Osallisuus puolestaan kehittää lasten ymmärrystä muun muassa omista oikeuksista ja vastuusta. (Opetushallitus 2016, 30.). Viikakaammat ja äänekkäämmät lapset puolestaan saivat paljon huomiota kasvattajilta, koska he joutuivat useamman kerran käskemään tai pyytämään lasta tekemään jotakin. Sukupuolittavaa puhetyyliä ei kuitenkaan esiintynyt lainkaan, vaan kasvattajat käyttivät käsitettä ”lapset” käsitteiden ”tytöt ja pojat” sijaan. Kaiken kaikkiaan vuorovaikutustilanteiden määrä kasvattajien ja poikien välillä oli 27 kertaa kun taas kasvattajien ja tyttöjen välillä kuusi kertaa.

Ruokailutilanteissa lasten saama vuorovaikutuksen laatu ja määrä olivat samankaltaisia sekä tyttöjen että poikien kohdalla, mutta jälleen negatiivinen vuorovaikutus oli vallitsevaa. Tytöt ja pojat saivat yhtä paljon kehuja kasvattajilta, ja ne liittyivät ruoan syömiseen. Esimerkiksi kehuja ”hyvä, hienosti söit” sekä ”hyvä ku söit kaikki” esiintyi molempien sukupuolten kohdalla. Ruokailun aikana kiellot ja käskyt koskivat useimmiten ruualla sotkemista sekä äänekästä puhetta. Esimerkiksi ”ei sillain, ei panna kättä maitoon”, ”elä sotke”, ”alahan syömään, ota se lusikka käteen” ja ”elä nakkaa aina sitä ruokalappua lattialle” olivat käskyjä ja kieltoja, joita kasvattajat lapsille antoivat. Kehuja antamalla kasvattaja voi opettaa lapselle, mitkä toimintatavat ovat hyviä ja hyväksyttäviä sekä mitkä ei-toivottuja. Kehut voivat olla lapselle palautetta hänen toteuttamastaan toiminnasta, koska sopimattomasta käytöksestä lapselle annetaan useimmiten kehujen sijaan moitteita. Esimerkiksi ruokailutilanteissa kasvattaja voi pohtia antaako hän tytöille ja

pojille samankaltaisia kehuja vai ovatko kehut esimerkiksi poikien kohdalla lautasen tyhjäksi syömisestä ja tyttöjen kohdalla hyvistä ruokailutavoista annettuja tai toisinpäin. (Teräs 2012, 104–108.) Sukupuolittavaa puhetyyliä ei esiintynyt ruokailutilanteissakaan lainkaan. Tytöt olivat ruokailutilanteissa vuorovaikutuksessa kasvattajan kanssa kaiken kaikkiaan 32 kertaa ja pojat 25 kertaa. Kokosin havainnoinnin tulokset yhteenvetona kaavioon (Kaavio 4).

Kaavio 4. Lasten saama huomio havainnoiduissa tilanteissa

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Havainnoinnin perusteella positiivista sanallista vuorovaikutusta ilmeni kasvattajien ja lasten välillä melko vähän negatiiviseen sanalliseen vuorovaikutukseen verrattuna. Tästä on havaittavissa se, että kasvattajat puhuvat lasten kanssa herkemmin silloin, kun on jotakin moitittavaa tai kiellettävää kuin silloin, kun olisi tarpeen antaa kehuja tai kiitosta. Mielestäni tämä on huolestuttavaa, koska ollessaan sanallisessa vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa lapsi muokkaa käsitystä itsestään sekä muista. Esimerkiksi ilmapiiri, jossa vahvistetaan lapsen itsetuntoa, aikuiselta lapselle annetut kehut ovat suuressa roolissa. Kehujen kautta lapselle voidaan opettaa, mitkä toimintatavat ovat hyviä ja arvostettavia, ja mitkä ei-toivottuja. (Teräs 2012, 104–108.) Koin havainnointimatriisin olevan hyvä ja toimiva menetelmä havainnoida vuorovaikutusta tietyissä, rajatuissa tilanteissa. Havainnointimatriisin avulla huomasin, millä tavalla lasten kohtaaminen tapahtui erilaisissa tilanteissa.

Ruokailutilanteet olivat suurimmalta osin rauhallisia, mutta tilanteessa oli aistittavissa jollakin tapaa hieman kiireellisyyttä. Aikuisen ruokailuhetki ei ehtinyt kehittyä kovinkaan rauhalliseksi, koska hänen täytyi auttaa lapsia, antaa heille lisää ruokaa, maitoa ja leipää heidän pyytäessään sekä syödä itsekin. Päättelin tämän kiireellisyyden tunteen johtuvan siitä, että pienet lapset tarvitsevat enemmän kasvattajan tukea, koska he eivät ole vielä oppineet täysin omatoimiseksi kuten isompien lasten ryhmässä voisi olla. Lasten osalta ruokailuhetki sujui kuitenkin rauhallisemmin, koska he pystyivät keskittymään vain omaan syömiseensä lukuun ottamatta muutamia niin sanottuja ”pelleilyhetkiä” toisten lasten kanssa. Ruokailutilanteessa kasvattajat kohtasivat lapset kiireettömästi, ja vastasivat lasten kysymyksiin rauhallisesti.

Pukemistilanteessa esiintyi negatiivista sanallista vuorovaikutusta enemmän, ja sitä esiintyi myös enemmän kasvattajien ja poikien välillä kuin kasvattajien ja tyttöjen välillä. Havainnoinnin perusteella päätelen tämän johtuvan enemmän lasten luonteesta ja temperamentista kuin sukupuolesta. Suurin osa kielloista ja käs-

kyistä osoitettiin vain muutamalle samalle lapselle. Nämä lapset olivat oman näkemykseni mukaan vilkkaampia ja tottelemattomampia kuin toiset ja olivat sattumalta kaikki samaa sukupuolta, minkä seurauksena negatiivista sanallista vuorovaikutusta esiintyi enemmän poikien kohdalla. Tähän johtopäätökseen päädyin myös sen vuoksi, että ollessani koko päivän ajan lasten toiminnassa mukana huomasin myös muissa tilanteissa näitä samoja lapsia käskettävän ja kiellettävän enemmän kuin muita. Uskon myös pukemistilanteen luonteen luovan levottomuutta ja tottelemattomuutta lapsissa. Pukeutumistila oli pieni ja ahdas ja välillä siellä saattoi olla yhtä aikaa useampi kasvattaja ja lapsi, jopa 10 henkeä kerrallaan. Pukeutumistilanne pyrittiin hoitamaan alta pois mahdollisimman nopeaa, jotta tilanteen luonne saadaan rauhoitettua. Tilanteen hektisyys myös mahdollisesti lisäsi käskyjen ja kieltojen antamisen määrää. Jokaisen siirtymän tulisi kuitenkin tapahtua rauhallisesti, jotta kasvattaja pystyy kohtaamaan lapsen kiireettömästi ja aidosti. Tilanteiden kiireettömyys tai hektisyys lähtee liikkeelle aina aikuisista itsestään, ja mikäli he eivät pyri tilannetta rauhoittamaan, myös lapsista tulee levottomia. Uskon, että pukemistilanteen levottomuutta ja kiireellisyyttä saataisiin purettua pitämällä kiinni pienryhmissä toimimisesta myös ulos lähtiessä kuten sisälle tultaessakin.

Havainnoinnin perusteella voin päätellä, että kasvatustapa päiväkodissa pienten lasten ryhmässä on melko sukupuolisensitiivistä. Osaltaan sukupuolisensitiiviseen työotteeseen ja tasa-arvoiseen kasvatukseen voi positiivisesti vaikuttaa se, että pienillä lapsilla sukupuoli-identiteetin hahmottaminen on vasta kehittymässä, eikä lapset välttämättä itsekään vielä ymmärrä, kumpaa sukupuolta hänen oma kehonsa edustaa. Jo pienet, tiedostamattomat viestit vaikuttavat lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiseen, joten päiväkodin pienten ryhmän henkilökunta mahdollisesti tietoisestikin kasvattaa lapsia mahdollisimman sukupuolisensitiivisesti, jotta lapset eivät kehittäisi sukupuoli-identiteettiään heidän ajatusmaailmansa mukaisesti. (Jarasto & Sinervo 1997, 168–169.) Myös kyselyiden perusteella kasvattajat tiesivät pääpiirteittäin mitä käsite sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa. Kyselyiden mukaan kasvattajat yhdistivät käsitteen siihen, että lasten omat toiveet, ominaisuudet ja erot huomioidaan eikä tarkastella lapsia pelkän sukupuol-

len mukaan. Osa vastaajista liitti sukupuolisensitiivisyyteen myös sen, että tekemisiä ei luokitella sukupuolten mukaan. Sukupuolisensitiivisyyden käsitteellä tarkoitetaan taitoa pohtia asioita useasta eri näkökulmasta. Biologisen näkökulman lisäksi lapsi huomioidaan myös sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Sukupuolisensitiiviseen kasvatustapaan liittyy myös herkkyys huomata ja huomioida eroja sekä ominaisuuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 26.) Ainakin kyseisessä 0-3-vuotiaiden lasten ryhmässä, missä havainnointit suoritettiin, sukupuolisensitiivinen kasvatusto näkyi ruokailu- ja pukemistilanteissa.

Kyselyiden perusteella kasvattajat tiesivät hyvin, mitä tasa-arvoisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan, ja se näkyi mielestäni myös havainnoinnissa. Lapsille annettiin tasapuolisesti huomiota, ja positiivista ja negatiivista sanallista vuorovaikutusta käytiin tasavertaisesti kaikkien lasten kanssa. Vaikka negatiivinen vuorovaikutus olikin suurimmaksi osin samoihin lapsiin kohdistuvaa, se ei ollut sukupuolesta riippuvaista vaan enemmänkin koen sen johtuvan lasten temperamenteista. Tästä voin päätellä sen, että tasa-arvoinen varhaiskasvatus hallitaan yhtä hyvin sekä teoriassa että käytännössä. Ainoastaan pukemistilanteessa esiintyi hieman epätasa-arvoisuutta sanallisen vuorovaikutuksen laadussa, mutta tämä johtui mahdollisesti myös siitä, että ryhmässä oli enemmän poikia kuin tyttöjä. Jokaisessa havainnointitilanteessa lapsista vain yksi kolmasosa oli tyttöjä.

Kysyin kyselyssäni kasvattajilta myös sitä, kokivatko he saaneensa riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisestä ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta työpaikkansa puolesta. Puolet vastaajista olivat asian kanssa osittain eri mieltä, puolet puolestaan osittain samaa mieltä. Kasvattajien kokemus tiedonsaannista siis poikkeaa jonkin verran toisistaan, eikä kukaan ollut sitä mieltä, että olisi saanut täysin riittävästi tietoa aiheista työpaikkansa kautta. Päättelin vastauksista, että sukupuoliin liittyvää keskustelua ei ole käyty riittävästi työpaikalla tai sitten vain toisesta aiheesta on puhuttu. Huolimatta siitä, että osa kasvattajista ei ollut mielestään saanut aiheista riittävästi tietoa, käytännön toiminta oli silti melko tasa-arvoista ja sukupuolisensitiivistä. Tämä saattoi johtua myös siitä, että kasvattajat jotka olivat vastanneet olevansa väittämän kanssa osittain samaa mieltä, työskentelivät 0-3-vuotiaiden ryhmässä. Tällöin kyselyiden vastaukset ja käytännön

havainnoiminen ovat yhteneväisiä, koska havainnointi suoritettiin 0-3-vuotiaiden ryhmässä.

Kyselyiden vastauksista voidaan huomata, että kasvattajat ovat saaneet ainakin tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta tietoa työpaikkansa puolesta. Tasa-arvosta puhutaan myös kaupungin omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman eettiseen orientaatioon on liitetty tasa-arvon ja toisen ihmisen kunnioittamisen pohtiminen. Myös sukupuolisensitiiviseen kasvatustapaan viitataan varhaiskasvatussuunnitelmassa, mutta itsessään käsitettä sukupuolisensitiivisyys ei mainita. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen arvopohjassa puhutaan siitä, että lapsia arvostetaan ja heidät hyväksytään omana itsenään sekä heitä kohdellaan tasavertaisesti. (Oulun kaupunki, 5; 32.) Mahdollisesti tämä voi olla yksi tekijä mikä vaikuttaa kasvattajien kokemukseen siitä, ovatko he saaneet aiheesta tarpeeksi tietoa. Myös se, että molemmista aiheista olisi kysytty omana kysymyksenään, olisi saattanut muuttaa kysymyksen vastauksia.

Kasvattajien toiminnassa ja vuorovaikutuksessa ei ollut havaittavissa sukupuolittuneita käytäntöjä. Sukupuolittavaa sanallista vuorovaikutusta, kuten rohkea poika tai reipas tyttö, ei esiintynyt havainnointien aikana kertaakaan. Kyselyiden vastausten perusteella kasvattajat myös tavoittelevat tasa-arvoista kohtaamista. Kysyessäni esiintyykö päiväkodissa sukupuolittuneita käytäntöjä, suurin osa vastaajista oli joko täysin tai osittain eri mieltä kysymyksen kanssa. Osa vastaajista ei osannut sanoa, ja vain yksi vastaajista oli väittämän kanssa osittain samaa mieltä. Havainnoinnin perusteella voin todeta, että ainakaan pienten lasten ryhmässä sukupuolittuneita käytäntöjä ei esiinny. Tutkimukseni ei kuitenkaan osoita sitä, onko toiminta tasa-arvoista ja sukupuolisensitiivistä koko päiväkodissa. Joissakin tilanteissa kasvattajat ovat ilmeisesti kokeneet sukupuolittuneita käytäntöjä esiintyvän, mutta uskon tämän johtuvan yhteiskunnassa vallitsevista vanhoista normeista ja toimintatavoista, joissa esimerkiksi tietyt toiminnot jaotellaan yhä toiselle sukupuolelle ominaisiksi. Vaikka kasvattaja haluaisi eroon omaksutusta osittain sukupuolittavasta kasvatustavasta, siitä irtautuminen voi olla yrittämisestä huolimatta hankalaa. Päätelmäni tästä on, että toiminnan muuttaminen

vielä tasa-arvoisemmaksi ja sukupuolisensitiivisemmäksi vaatisi sitä, että esimies antaisi kasvattajille tukea sekä mahdollisuuksia osallistua kyseisiä aiheita koskeviin koulutuksiin.

6 POHDINTA

Jo opinnäytetyöprosessin suunnitteluvaiheessa päätin, että haluan tehdä opinnäytetyön yksin. Tämä ratkaisu oli itselleni paras ajankäyttöä ja suunnitelmallisuutta ajatellen. Koin prosessin miellyttävämmäksi, kun sain itse aikatauluttaa ja suunnitella, miten ja milloin opinnäytetyötäni teen. Aihe valikoitui täysin oman mielenkiinnon kohteeni mukaan. Lisäksi aiheenvalintaan vaikutti opinnoissani suoritettava lastentarhanopettajan kelpoisuus, joka rajasi aiheita siten, että sen tuli liittyä varhaiskasvatukseen. Opinnäytetyöprosessin päätin aloittaa teorian tietoon perehtymisellä, joka tapahtui syksyllä 2015. Teoriatiedon keräämisen ja kirjoittamisen aloitin vuoden 2016 alussa, jonka myötä kykenin suorittamaan aineistonhankinnan keväällä ja kesällä 2016. Aineistonhankinnan jälkeen vuorossa oli aineistojen analysointi sekä puhtaaksikirjoittaminen, joka tapahtuisi vuoden 2016 kesän ja syksyn aikana. Tällä tavoin aikatauluttamalla opinnäytetyöprosessin mahdollistin sen, että saan sen valmiiksi sovittuun ajankohtaan mennessä.

Teoriatietoon perehtyessäni päätin rajata opinnäytetyöni siten, että se käsittelee sukupuolisensitiivisyyttä ja tasa-arvoista varhaiskasvatusta kasvattajan näkökulmasta katsoen. Tutkimusmenetelmien valinnassa pohdin pitkään, mikä tai mitkä menetelmät tukisivat parhaiten opinnäytetyöni tavoitteita, ja lopulta päädyin valitsemaan kyselyn ja havainnoinnin. Tutkimusmenetelmät olivat molemmat minulle uusia, joten minun täytyi perehtyä niihin hyvin ennen kuin suoritin aineistonkeruun. Aineiston keräsin viemällä kyselylomakkeet erääseen kunnalliseen päiväkotiin Oulussa. Kyselyihin liitin saatekirjeen, jossa kerroin työntekijöille opinnäytetyöstäni ja sen tarkoituksesta, ja pyysin heitä vastaamaan kyselyihin annettuun päivämäärään mennessä. Havainnoinnin avulla puolestaan keräsin tietoa käytännön toiminnasta tukemaan tai kumoamaan kyselyistä saatuja vastauksia. Aineiston analysointivaiheessa siis peilasin lomakkeiden tietoja omiin havaintoihini ja selvitin sitä, ovatko kasvattajien teoriatiedot ja käytännön toiminta sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen suhteen yhteneväisiä. Oma kokemukseni on, että onnistuin työmenetelmien valinnassa ja ne tukivat toisiaan hyvin. Niiden avulla sain vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiini.

Kyselyissä sain vastauksia sekä lastenhoitajilta että lastentarhanopettajilta sukupuolisensitiivisyyteen ja tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen liittyen. Vastauksia sain yhteensä vain kuusi. Vastausmäärän vähyys yllätti minut, mutta vastauksien vähydestä huolimatta saaduista lomakkeista selvisi paljon arvokasta tietoa. Aineistoa analysoidessani pohdin, pitävätkö lomakkeiden tiedot täysin paikkansa, mutta luotin siihen, että vastaajat ovat antaneet rehellisiä vastauksia. Opinnäytetyössäni esille tulleiden tulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen voikin vaikuttaa se, että sain vastauksia lomakkeisiin vain vähän. Myös kysymystenasettelulla voi olla vaikutusta tulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen, koska jotkut kysymykset jättivät paljon tulkinnan varaa. Joissakin kysymyksissä, joihin oli annettu valmiit vastausvaihtoehdot, olisi voinut olla rinnalla myös avokysymys, johon vastaaja olisi perustellut vastauksensa. Tällä tavoin olisin saanut kattavampaa ja tarkempaa tietoa siitä, miten vastaajat kokevat ja näkevät kyseiset asiat. Tästä huolimatta kyselyiden vastauksista selvisi paljon hyvää tietoa opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä ajatellen.

Vertaillessani opinnäytetyöni tuloksia aiemmin tehtyihin samankaltaisiin opinnäytetöihin selvisi, että tulokset ovat pääpiirteittäin yhteneväisiä muiden tulosten kanssa. Työntekijät tietävät hyvin, mitä sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvoinen varhaiskasvatus tarkoittavat joka myös osittain näkyy heidän toiminnassaan päiväkodin arjessa. Jokaisen päiväkodin välillä esiintyy eroavaisuuksia, joten tuloksia ei voida pitää täysin yleistettävänä. Lisäksi ryhmä koko, aineistonhankintamenetelmät sekä tutkimukseen osallistuvien motivaatio osaltaan muovaavat tutkimuksen tuloksia. Saavutin tavoitteeni opinnäytetyössäni, ja sain vastaukset tutkimuskysymyksiini. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolisensitiivisyyden toteutumisen tutkiminen onnistui hyvin kyseisessä päiväkodissa ja opinnäytetyön tavoitteet saavutettiin. Myös eettisyys säilyi hyvin koko opinnäytetyöprosessin ajan. Jokainen tutkimukseen osallistunut oli mukana vapaaehtoisesti ja anonymisti, aineistoa kerättiin useammalla kerralla sekä opinnäytetyön tarkoituksesta tiedotettiin rehellisesti osallistujille. Lisäksi tutkimuksen tuloksia on vertailtu koko opinnäytetyön ajan käsiteltyyn teoretiseen tietoon, jota mielestäni olen löytänyt opinnäytetyöhöni laajasti ja monipuolisesti.

Mielestäni sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvo ovat tärkeitä asioita niin varhaiskasvatuksessa kuin muutoinkin ihmisten kanssa työskenneltäessä. Myös uusi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) edellyttää, että varhaiskasvatuksen palvelut ovat yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistäviä. (Opetushallitus 2016, 14.) Nämä aiheet ovat kuitenkin aika vieraita vielä monille ihmisille, minkä vuoksi aiheita olisi mielestäni tärkeää käsitellä ja tutkia laajemminkin. Kehittämisehdotuksena tai jatkosuunnitelmana opinnäytetyötäni ajatellen voisi olla esimerkiksi samankaltainen selvitys, joka koskisi kyseisen päiväkodin kaikkia lapsiryhmiä tai selvitys, joka koskisi jopa kaikkia kaupungin päiväkoteja. Tällaisten tutkimusten ja selvitysten avulla sukupuolisensitiivisyyttä ja tasa-arvoista varhaiskasvatusta saataisiin enemmän kasvattajien sekä vanhempien tietoisuuteen, joka mahdollisesti loisi pohjaa myös koko kaupungissa vallitsevalle sukupuolisensitiiviselle varhaiskasvatukselle. Laajempaa tietoa kasvattajilta voitaisiin kerätä lomakkeiden sijaan joko yksilö- tai ryhmähaastatteluilla, joissa olisi mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä ja selvittää kasvattajien perusteluita vastauksilleen. Havainnoinnin tukena voitaisiin käyttää videointia, joka mahdollistaisi tilanteisiin palaamisen ja tilanteiden tarkemman tarkkailun, joka puolestaan voisi tuoda esille sellaisia havaintoja, joita ei havainnointitilanteen aikana välttämättä tullut ajatelleeksi.

Opinnäytetyöprosessi on ollut hyödyllinen kyseiselle päiväkodille sekä minulle itselleni. Valmiin opinnäytetyöni tulen lähettämään kyseiselle päiväkodille, jotta he voivat tutustua opinnäytetyöni tuloksiin ja johtopäätöksiin. Opinnäytetyön tekemisen avulla oma tietämykseni sukupuolisensitiivisyydestä ja tasa-arvokasvatuksesta on lisääntynyt ja syventynyt, mikä on hyvä asia ajatellen tulevaa työuraani. Teoriatiedon tutkiminen on kasvattanut omaa mielenkiintoani sukupuolisensitiivisyyttä ja tasa-arvoista varhaiskasvatusta kohtaan sekä lisännyt oman toiminnan tarkastelua. Tutkimuksen tekeminen opetti myös niin erilaisista tutkimusmenetelmistä kuin tutkimuksen tekemisestä yleensäkin. Pidän opinnäytetyössäni tutki- maani aihetta tärkeänä koko yhteiskunnan kannalta, joten toivon, että useat varhaiskasvattajat löytävät ja tutustuvat opinnäytetyöhöni ja alkavat pohtia omia toimintatapojaan. Lisäksi pohdin myös sitä, että tulisiko sukupuolisensitiivisyyteen

liittyviä koulutuksia lisätä varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville, jotta tietoisuus siitä leviäisi mahdollisimman laajalle. Mielestäni on hyvä, että sosionomiopinnoissa lastentarhaopettajan kelpoisuuden hankkiville opinnäytetyössäni käsittelemistäni aiheista puhutaan jo koulutuksessa paljon, jonka vuoksi tällainen tärkeä asia ei voi jäädä tulevilta lastentarhanopettajilta epätietoisuuteen.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy.
- Ahola, A. 2007. Lomaketutkimusprosessi. Teoksessa Saari, E. (toim.) & Viinamäki, L. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Anersen, A-L. 1997. Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Juva: WS Bookwell Oy.
- Einon, D. 2002. Lapsen hoito ja kehitys. Terve, tyytyväinen ja tasapainoinen lapsi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Haataja, A., Lahelma, E. & Saarnivaara, M. 1990. Se pieni ero. Helsinki: Valtion painatuskeskus
- Harris, J. 2002. Kasvatuksen myytti. 2. painos. Helsinki: Hakapaino.
- Hautamäki, A. 1999. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä on pienet pojat tehty? – Sukupuolilinssi ja sukupuoli-identiteetin kehitys. Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto, Saarinen, E. (toim.). Sairaana ja vammaisen lapsen hyvä elämä. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- Häkkä, A., Kuokkanen, H. & Virolainen, A. (toim.) 2014. Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. 3. uudistettu painos. Porvoo: Bookwell Oy.
- Ilta-Sanomien 2013. Tutkimus paljastaa päiväkodin todellisuuden: tytöt saavat eri kohtelun kuin pojat. Viitattu 9.11.2016.
<http://www.iltasanomat.fi/perhe/art-2000000680728.html>
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jämsen, E. 2013. Tytöt saavat poikia enemmän hellyyttä päiväkodissa. Viitattu 9.11.2016.
<http://yle.fi/uutiset/3-6522007>

Karim, E. & Orajärvi, B. 2015. Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa. Lapin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Keskinen, S. 1995. Tuleeko nelivuotiaasta pojasta isona täti vai setä? – Sukupuolen pysyvyyden ja jatkuvuuden oppiminen. Teoksessa Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.). Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: Bookwell Oy.

Korkeakivi, R. 2014. Prinsessapoika. Opettaja 25/2014. Viitattu 9.11.2016. <http://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=Opettaja-Lehti%2FPage%2Fjuttusivu&cid=1351276519632&juttuID=1398855682429>

Kurunsaari, M. 2014. Kasvattaminen tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen päiväkodissa - kasvattajien näkökulma. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Lahelma, E. 1990. Johdannoksi: Tasa-arvokasvatusta tarvitaan. Teoksessa Haataja, A., Lahelma, E. & Saarnivaara, M. Se pieni ero. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Laitinen, H. 1998. Havainnointitutkimuksen perinteiset koulukunnat. Kuopio: Kuopion yliopiston paino.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.

Lastensuojelun keskusliitto & Saarinen, E. (toim.) 1999. Sairaana ja vammaisen lapsen hyvä elämä. Helsinki: Oy Edita Ab.

Lindblom-Ylänne, S., Niemelä, R., Päivänsalo, T-M. & Tynjälä, P. 2006. Lukion psykologia 2. 1.-4.painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Naisasialiitto Unioni ry 2015. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Viitattu 3.12.2015 <http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15805>

OECD 2015. The ABC of Gender Equality in Education: Aptitude, Behaviour, Confidence. Viitattu 23.7.2016. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9815011e.pdf?expires=1477032438&id=id&accname=guest&checksum=53687EC15D01594568E0D2BF71E29FE7>

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 9.11.2016.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Oulun kaupunki. Oulun varhaiskasvatussuunnitelma 2013-2015. Viitattu 28.6.2016. http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=600e7e2c-74b6-48a1-9cff-8c30f8648e1f&groupId=112792

Paumo, M. Sukupuolisensitiivinen kasvatus – lapsen kohtaamista omana itsenään. Viitattu 19.2.2016 http://www.naisunioni.fi/doc/sukupuolisensitiivinen_kasvatus._lapsen_kohtaamista_omana_itsenaan.pdf

Pirkanen, H. 2006. Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Rautio, P. & Saastamoinen, M. Minuus ja Identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste. Teoksessa Saari, E. (toim.) & Viinamäki, L. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rautio, P. & Saastamoinen, M. 2006. Minuus ja Identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Riihelä, M. & Kauppinen, R. (toim.) 1995. Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saari, E. (toim.) & Viinamäki, L. 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy. Viitattu 16.6.2016. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 26.4.2016 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112519/URN%3ANBN%3Afi-fe201504227008.pdf?sequence=1>

Suomen Setlementtiliitto. Sukupuolisensitiivisyys. Viitattu 4.2.2016. <http://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/sukupuolisensitiivisyys2/>

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Viitattu 10.11.2016. <http://tane.fi/etusivu>

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. TANE:n visio, missio ja arvot 2016 – 2019. Viitattu 10.11.2016. <http://tane.fi/visiomissioarvot>

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Viitattu 7.12.2015 <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Tasa-arvo kasvatuksessa. Opiskelupaketti tasa-arvoisemman ja sukupuolittietoisemman oppimisympäristön rakentamiseen. Viitattu 3.12.2015 <http://www.tasa-arvokasvatuksessa.fi/>

Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutus laitos. Pro gradu -tutkielma.

Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.

Vehviläinen, M-R. 1982. Sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Yhdistyneet Kansakunnat 2016. ECOSOC:in alaiset toimielimet. Viitattu 10.11.2016.
<http://www.yk.fi/node/231>

Ylitapio-Mäntylä, O. 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: Bookwell Oy.

LIITTEET

- Liite 1. Kysely
- Liite 2. Saatekirje kasvattajille
- Liite 3. Saatekirje vanhemmille
- Liite 4. Havaintomatriisi
- Liite 5. Tutkimuslupahakemus

Liite 1 1(3)

Miten kasvattajat määrittelevät sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen?

Vastaa kysymyksiin ja väittämiin valitsemalla asteikoilla 1-5 omia mielipiteitä ja ajatuksia parhaiten vastaava vaihtoehto. Osa kysymyksistä on myös avokysymyksiä ja vaihtoehtokysymyksiä. Ympyröi vaihtoehtokysymyksissä itsellesi parhaiten sopiva vaihtoehto. Toivon avokysymyksiin vastaamista selkeällä kädellä. Vastaamalla kyselyyn tuet opinnäytetyötäni, kiitos!

1 = Täysin eri mieltä

2 = osittain eri mieltä

3 = en osaa sanoa

4 = osittain samaa mieltä

5 = Täysin samaa mieltä

1. Toimin päiväkodissa

a. Lastentarhanopettajana

b. Lastenhoitajana

2. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet?

---

3. Mitä tasa-arvoinen varhaiskasvatus mielestäsi tarkoittaa?

Virhe. Viitteen lähdettä ei löytynyt. 2(3)

4. Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?

---

5. Koen saaneeni riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisestä ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta työpaikkani puolesta.

1   2   3   4   5

6. Päiväkodissamme tuetaan lapsen sukupuolen moninaisuutta. Perustele.

1   2   3   4   5

---

8. Lapsen biologinen sukupuoli vaikuttaa siihen, millaisia odotuksia häntä kohtaan luodaan.

1   2   3   4   5

9. Lapset huomioidaan päiväkodissamme tasa-arvoisesti sukupuolesta riippumatta.

1   2   3   4   5

Virhe. Viitteen lähdettä ei löytynyt. 3(3)

10. Sukupuolisensitiivinen ja tasa-arvoinen kasvatus on lapsen kannalta tärkeää varhaiskasvatuksessa.

1   2   3   4   5

11. Päiväkodissamme esiintyy sukupuolittuneita käytäntöjä, esimerkiksi kehujen tai kieltojen osoittamista pääsääntöisesti vain toiselle sukupuolelle tai lapsen ohjaamista niin sanottuihin sukupuolelle tyypillisiin leikkeihin.

1   2   3   4   5

Kiitos vastauksistasi! ☺

Liite 2

Opinnäytetyöhön liittyvä kysely

Olen Lapin ammattikorkeakoulusta Kemistä jouluna 2016 valmistuva sosionomiopiskelija ja teen opinnäytetyötä aiheesta ”Tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa” Yksi tavoistani hankkia tietoa aiheestani on kyselylomake, joita vien päiväkotiin lastenhoitajille sekä lastentarhanopettajille. Aiheen näkökulman päätin rajata varhaiskasvattajien määrittelyihin, sillä koen sen olevan hyödyllisintä itselleni. Haluan kyselyn kautta saada selkeämmän kuvan opinnäytetyöhöni siitä, miten nämä aiheet näkyvät kasvattajien arjessa. Kasvattajat vastaavat kyselylomakkeeseen henkilökohtaisesti ja anonyymisti. Kyselyyn vastaamisen jälkeen vastaukset laitetaan omiin, suljettuihin kirjekuoriin, jotka toimitan kyselylomakkeiden yhteydessä. Kyselylomakkeisiin ei tarvitse laittaa omaa nimeä. Kirjekuoret kyselylomakkeineen palautetaan takaisin samaan paikkaan, mistä ne otettiin. Aikaa kyselyyn on vastata perjantaihin 10.6.2016 asti, jolloin haen kirjekuoret henkilökohtaisesti päivän aikana.

Kiitos vastauksistanne!

Karoliina Väyrynen,
Lapin ammattikorkeakoulu, Kemi
Sosiaaliala

Liite 3

Opinnäytetyöhön liittyvä havainnointi

Olen Lapin ammattikorkeakoulusta Kemistä jouluna 2016 valmistuva sosionomiopiskelija ja teen opinnäytetyötä aiheesta "Tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa" Yksi tavoistani hankkia tietoa aiheestani on kasvattajien toiminnan havainnointi, jonka suoritan 0-3-vuotiaiden lasten ryhmässä teidän päiväkodissanne.

Tarkoitukseni on havainnoida kasvattajien käyttäytymistä ja toimimista lasten kanssa, ei niinkään lasten itsensä toimintaa. Haluan havainnoinnin kautta saada selkeämmän kuvan opinnäytetyöhöni siitä, miten sukupuolisensitiivinen ja tasa-arvoinen kasvatusote näkyvät päiväkodin arjessa. Lisäksi tarkoitukseni on herättää työntekijöissä ajatuksia ja saada heidät huomaamaan arjessa tapahtuvia tilanteita, joissa mahdollisesti esiintyy epätasa-arvoisuutta lasten kohtaamisessa sukupuolten välillä, sekä kannustaa työntekijöitä tasa-arvoiseen kasvatukseen ja sukupuolisensitiivisyyttä huomioivaksi.

Haluaisin kysyä teiltä vanhemmilta, saanko suorittaa havainnointia myös teidän lapsenne/lapsienne läsnä ollessa? Päiväkodin, lasten tai kasvattajien nimiä tai ominaispiirteitä ei tuoda esille opinnäytetyössä, jotta sitä ei voida yhdistää kehenkään tiettyyn henkilöön tai toimipaikkaan. Palauttaisitteko päätöksenne havainnointiin osallistumisesta päiväkotiin 3.6.2016 mennessä, kiitos! ☺

Havainnointia saa suorittaa lapsemme/lapsiemme ollessa läsnä päiväkodissa.

Kyllä

Ei

Lapsi/lapset: _____

Karoliina Väyrynen, Lapin ammattikorkeakoulu, Sosiaaliala

Liite 4

Havaintomatriisi

Havainnoinnin kohde	Esiintyvyys tyttöjen kohdalla	Esiintyvyys poikien kohdalla
Työntekijän kehu, mistä aiheesta?		
Työntekijän kiellot/toruminen, mistä aiheesta?		
Sukupuolittava puhe-tyyli, millainen? (esim. rohkea poika, kiltti tyttö)		
Vuorovaikutustilanteiden määrä (esim. keskustelu, huomion antaminen)		

Liite 5 1(3)

OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Hakijan / hakijoiden henkilötiedot	Nimi	Henkilötunnus	
	Katuosoite	Postinumero	Postitoimipaikka
	Puhelin	Sähköpostiosoite	
	Tutkimuslaitos, oppilaitos tai muu yhteisö	Hakijan tehtävä/virka-asema	
Opinnäytetyön ohjaaja(t)	Nimi	Oppiarvo ja ammatti	
	Toimipaikka ja osoite		
	Puhelin	Sähköpostiosoite	
Toimeksiantaja	Toimeksiantaja		
	Yhteystiedot		
Päiväys ja allekirjoitus	Paikka ja päivämäärä _ / _ / _	Allekirjoitus	
Luvan myöntäminen	☐ Tutkimuslupa myönnetään	☐ Tutkimuslupa evätään	
	Perustelut		
Päiväys ja allekirjoitus Myöntämisen ehdot	Paikka ja päivämäärä _ / _ / _	Allekirjoitus	
	Myöntämisen ehdot		
	☐ Hakijan tulee toimittaa valmis raportti ja tarvittaessa tutkimuksen tulokset suullisesti ☐ Hakija vastaa kustannuksista itse, ellei toisin sovita ☐ Muu ehto		
Päätöksestä tiedottaminen	☐ opinnäytetyön hakijalle/ hakijoille ☐ ohjaaville opettajille ☐ yksiköille, jota luvan myöntäminen koskee ☐ jokin muu, kuka?		

Virhe. Viitteen lähdettä ei löytynyt. 2(3)

Opinnäytetyösuunnitelman tiivistelmä

Tutkinto, johon tutkimus sisältyy	
Opinnäytetyön tekijät tekijä(t)	
Opinnäytetyön nimi	
Opinnäytetyön tausta	
Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja mahdolliset tutkimusongelmat	
Opinnäytetyön alustava aikataulu	

Virhe. Viitteen lähdeä ei löytynyt. 3(3)

Tarvittaessa opinnäytetyön rahoitus, rahoit- tajat ja budjetti		
Päiväys ja alle- kirjoitus	Paikka ja päivämäärä _ / _ / _	Allekirjoitus

Liitteenä hyväksytty opinnäytetyösuunnitelma (tarvittaessa)